Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsi

2-ci cild

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyalarının deskriptorları

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsi

2-ci cild

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyalarının deskriptorları

Avropa Şurası

Fransız nəşri:
Cadre de reference des competences pour une culture de la democratie – Volume 2

İmtina

Bu əsərdə səslənən fikirlər müəlliflərin məsuliyyətidir və mütləq Avropa Şurasının rəsmi siyasətini əks etdirmiyə bilər.

Bütün hüquqlar qorunur. Bu nəşrin, Kommunikasiya Direktoratının ((F-67075 Strasbourg Cedex və ya publishing@coe.int) yazılı olaraq əvvəlcədən icazə verilmədən, heç bir hissəsi tərcümə edilə bilməz, və hər hansı bir şəkildə çoxaldıla və ya ötürülə və ya hər hansı bir şəkildə elektron (CD-Rom, internet və s.) və ya mexaniki daxil olmaqla kopyalama, qeyd və ya hər hansı məlumat saxlama sisteminə daxil ola bilməz.

Şəkillər: iStockphoto.com
Örtük dizaynı və düzeni:
Sənədlər və Nəşrlər İstehsalat İdarəsi (SPDP), Avropa Şurası

Avropa Şurasın Nəşri
F-67075 Strasburq Cedex
http://book.coe.int

ISBN 978-92-871-8575-4
(üç cildli nəşr)
© Avropa Şurası, Aprel 2018
Avropa Şurasında çap edilmişdir

Mündəricat

Önsöz	5
Müqəddimə	7
Təşəkkürlər	9
Giriş	11
1-ci fəsil. Əsas deskriptorlar	15
2-ci fəsil. Təsdiq edilmiş deskriptorların toplusu	25
3-cü fəsil. Deskriptorların yaradılması, yoxlanılması və dəyərləndirilməsi prosesi	51
Son	55

Önsöz

Demokratik qanunlar və institutlar ancaq demokratiya mədəniyyətinə istinad etdikdə effektiv işləyə bilərlər. Təhsil bunun üçün əsasdır. Bunlar Avropa Şurasının 2005-ci ildə Varşavada keçirilmiş dövlət və hökumət başçılarının üçüncü zirvə görüşünün nəticəsi idi. Buna əsasən bizim təşkilatın qarşısına "vətəndaşlarımız arasında demokratik mədəniyyəti təşviq etmək" vəzifəsi qoyuldu. Bunun üçün vacib olan məqam gənclərin müasir, müxtəlif, demokratik cəmiyyətlərdə məsuliyyətli vətəndaş olmaları üçün bilik, dəyər və bacarıqlar əldə etmələrini təmin etməkdir.

O vaxtdan etibarən üzv dövlətlər bu sahədə bir sıra təşəbbüslər irəli sürmüşlər. Vətəndaşlıq təhsilində əksik olan ortaq məqsədlərin tam anlaşılmaması və aydın şəkildə məsələyə diqqətin olmaması idi. Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları çərçivəmiz bu boşluğu doldurmaq üçün hazırlanmışdır.

Son zamanlarda Avropada bir çox terrorist hücumları buna təcili ehtiyac olduğuna diqqət çəkmişdir. Təhsil zorakı ekstremizm və radikallaşmanın qarşısını almaq üçün orta və uzunmüddətli bir investisiyadır, lakin işə indi başlamaq lazımdır. Bunun fonunda Kompetensiyalar Modeli 2016-cı ildə Brüsseldə keçirilən 25-ci sessiyada Avropa Şurası Təhsil Nazirlərinin daimi konfransı tərəfindən yekdilliklə xoş qarşılanmışdır. (Çərçivənin 1-ci cildində əhatə olunub)

Bu istinad çərçivəsi Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə və ondan kənarda geniş yayılmış müzakirə və sınaqların nəticəsidir. Bu, demokratik cəmiyyətlərimiz üçün ümumi olan prinsiplər üzərində qurulub. Təhsilin bütün səviyyələrində öyrənənlərin aidlik duyğusunu hiss etmələri və yaşadığımız demokratik cəmiyyətlərə öz müsbət töhfələrini vermək üçün lazım olan alətləri və tənqidi anlayışları göstərir. Beləliklə, bu müxtəlif pedaqoji yanaşmalara hörmət edərkən təhsil sistemlərinin fəaliyyətinə ümumi diqqət yetirməyi təklif edir. Çərçivənin məqsədi üzv dövlətlərə təhsili ilə açıq, tolerant və müxtəlif cəmiyyətlər yaratmaqda dəstək olmaqdır. Ümid edirəm ki, onlar bu alətdən istifadə edəcək və faydalanacaqlar.

Thorbjorn Jagland

Avropa Şurasının baş katibi

Müqəddimə

Övladlarımız sabah necə bir cəmiyyətdə yaşayacaqlar? Bu sualın cavabının vacib bir hissəsi bu gün verdiyimiz təhsilə əsaslanır. Təhsil gələcəyin qurulmasında vacib rol oynayır və gələcək nəsillər üçün hazırlamaq istədiyimiz dünyanı əks etdirir.

Demokratiya Avropa Şurasının üç sütunundan biridir və üzv dövlətlər arasında bunun gələcək cəmiyyətlərimiz üçün əsas təməl olaraq qalacağına dair heç bir tərəddüd olmamalıdır. İnstitutlarımızın dayanıqlı olmasına baxmayaraq, vətəndaşlarımız təkcə səsvermə hüquqlarını deyil, həm də qurumlarımızın mənimsədiyi dəyərləri yaxşı bilsələr, yalnız o vaxt demokratik bir şəkildə fəaliyyət göstərəcəklər. Təhsil sistemimiz və məktəblərimiz gəncləri aktiv, iştirakçı və məsuliyyətli şəxslər olmağa hazırlamalıdır: yaşadığımız mürəkkəb, multikultural və sürətlə inkişaf edən cəmiyyətlər daha azı ilə heç nə edə bilməz. Kvant hesablama və süni intellektin başlanğıcında uşaqlarımızın gələcəkləri barədə məsuliyyətli qərarlar qəbul etmələrinə kömək edən dəyərlər, yanaşmalar, bacarıqlar, bilik və tənqidi anlayışla təmin olunması daha vacibdir.

Avropa Şurasının Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsinin hazırlanmasının başlanğıc nöqtəsi təhsil sisteminin, məktəblərin və universitetlərin demokratik vətəndaşlığa hazırlığını əsas vəzifələrindən biri etməsinə olan inam idi. Bu, şagirdlərin üzləşdikləri çətinlikləri və qəbul etdikləri qərarların nəticələrini, nələri edə biləcəklərini və nələri etməkdən çəkinməli olduqlarını bilmələrini və dərk etmələrini təmin edir. Bütün bunları etmək üçün yalnız biliklərə deyil, həm də müvafiq kompetensiyalara sahib olmaq lazımdır. Bu Çərçivənin məqsədi həmin kompetensiyaların nələr olduğunu müəyyənləşdirməkdir.

Çərçivənin özü üç cilddən ibarətdir.

Birinci cild geniş tədqiqat və müzakirələrdən sonra beynəlxalq mütəxəssislərdən ibarət çoxşaxəli komanda tərəfindən müəyyənləşdirilən kompetensiyalar modelini özündə ehtiva edir. 20 kompetensiya dörd sahəyə bölünür - dəyərlər, yanaşmalar, bacarıqlar, bilik və tənqidi anlama. Modelin arxa planı onun necə inkişaf etdirildiyi və necə istifadə edilməli olduğu barədə məlumatlarla müşayiət olunur.

2-ci cilddə hər bir kompetensiya üçün təlim hədəfləri və nəticələrini təyin edən bir sıra ifadələr var. Bu deskriptorlar müəllimlərə müəyyən bir kompetensiyaya münasibətdə öyrənənlərin davranışlarını müşahidə etməyə imkan verən tədris şəraitlərini hazırlamağa kömək etmək məqsədi daşıyır. Deskriptorlar 16 üzv dövlətdən olan könüllü məktəblər və müəllimlər tərəfindən sınaqdan keçirilmişdir.

3-cü cilddə, kompetensiyalar modelinin altı təhsil kontekstində necə istifadə olunacağına dair təlimatlar verilir. Növbəti fəsillər daha sonra əlavə ediləcək.

Çərçivə ümumi bir məqsədə sadiq qalaraq, demokratik mədəniyyət üçün kompetensiyaların öyrədilməsinə fərdi yanaşmaları ruhlandırmağa kömək edən bir vasitə kimi təklif olunur. Cildləri müəyyən bir formada istifadə etmək məcburiyyəti olmasa da, bunlar ardıcıl olaraq bütövlükdə nəzərdə tutulmuşdur və tövsiyə edirik ki, müəllimlər özləri qərar verməzdən əvvəl bütün çərçivə ilə tanış olsunlar.

Mən üzv ölkələrə Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsini təqdim etməkdən çox qürur duyuram. Bu, fədakarlıq, məsləhətləşmə və açıqfikirlilik nümunəsi olmuşdur. Ümid edirəm ki, bir çoxunuz bunu təklif olunan şəkildə istifadə edəcəksiniz: gələcək cəmiyyətimizi övladlarımızın belə bir cəmiyyətdə yaşadığı üçün xoşbəxt olduğumuz bir vəziyyətə gətirilməsi səylərinə bir töhfə kimi.

Snezana Samardzic-Markovic

Avropa Şurasının Demokratiya üzrə baş direktoru

Təşəkkürlər

Müəllif qrupu

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsi Təhsil departamenti tərəfindən aşağıdakı beynəlxalq ekspertlərlə birlikdə hazırlanmışdır:

Martyn Barrett

Luisa de Bivar Black

Michael Byram

Jaroslav Faltyn

Lars Gudmundson

Hilligje van't Land

Claudia Lenz

Pascale Mompoint-Gaillard

Milica Popovic

Calin Rus

Salvador Sala

Natalia Voskresenskaya

Pavel Zgaga

Avropa Şurası Təhsil Departamenti

Departamentin rəhbəri: Sjur Bergan

Təhsil siyasəti şöbəsinin rəhbəri: Villano Qiriaz

Baş layihə meneceri: Christopher Reynolds

Köməkçilər: Mireille Wendling, Claudine Martin-Ostwald

Dəstək və yardım

Avropa Şurası Təhsil Departamenti mühüm dəstəyinə görə aşağıdakılara xüsusi təşəkkür edir:

- 2012-ci ildən 2017-ci ilə qədər Andorra Knyazlığının Avropa Şurası üzrə daimi nümayəndələri Josep Dalleres və Esther Rabasa Grau
- 2012-ci ildən 2018-ci ilə qədər Avropa Şurası təhsil siyasəti və təcrübəsi üzrə rəhbər komitənin sədrləri Germain Dondelingert, Jindrich Fryc və Etienne Gilliard

- Gürcüstan Təhsil nazirinin müavini Ketevan Natriashviliyə

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsinin hazırlanması layihəsi Andorra, Belçika, Kipr, Çex Respublikası, Gürcüstan, Yunanıstan və Norveç təhsil nazirliklərinin fəal dəstəyindən və maliyyə yardımlarından faydalanmışdır.

Təhsil departamenti, eyni zamanda, Avropa Vergeland Mərkəzinə və Timişoara Mədəniyyətlərarası İnstitutuna təlim və sınaqdankeçirmə işlərində köməkliklərinə görə təşəkkür edir.

Töhfələr

Avropa Şurası Təhsil Departamenti Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsinin hazırlanması zamanı verdiyi əvəzsiz əksəlaqə və töhfələrə görə aşağıdakılara borcludur:

> Erik Amnå, Mattia Baiutti, Léonce Bekemans, Cezar Bîrzea, Lavinia Bracci, Fabiana Cardetti, Marisa Cavalli, Aidan Clifford, Daniel Coste, Que Anh Dang, Leah Davcheva, Darla Deardorff, Miguel Angel García López, Ralf Gauweiler, Rolf Gollob, Fernanda González-Dreher, Richard Harris, Prue Holmes, Bryony Hoskins, Caroline Howarth, Ted Huddleston, Elene Jibladze, Andreas Körber, Ildikó Lázár, Rachel Lindner, Petr Macek, Julia Marlier, Guillaume Marx, David Muller, Natia Natsvlishvili, Oana Nestian Sandu, Reinhild Otte, Stavroula Philippou, Alison Phipps, Agostino Portera, Marzena Rafalska, Monique Roiné, Roberto Ruffino, Florin Alin Sava, Hugh Starkey, Olena Styslavska, Angela Tesileanu, Felisa Tibbitts, Judith Torney-Purta, Angelos Vallianatos, Manuela Wagner, Charlotte Wieslander, Robin Wilson, Ulrike Wolff-Jontofsohn, Fatmiroshe Xhemalaj.

Təhsil departamenti son olaraq səmimi təşəkkürlərini əməkdaşlıq və fədakarlığa görə deskriptorları sınaqdan keçirən müəllim, müəllimtəlimçiləri və məktəb rəhbərlərinə bildirir.

Giriş

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün istinad çərçivəsinin (bundan sonra Çərçivə) 20 kompetensiyasının hər biri üçün kompetensiya deskriptorları hazırlanmış və sınaqdan keçirilmişdir. 1-ci cilddə göstərildiyi kimi, onların iki məqsədi var:

1. Gələcək inkişaf sahələrini və öyrənmə ehtiyaclarını və ya öyrənmə müddətindən sonra əldə edilmiş bacarıqları müəyyənləşdirmək məqsədilə bir şəxs və ya qrup üçün hər bir kompetensiyaya münasibətdə mövcud bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsini dəstəkləmək;
2. Rəsmi və qeyri-rəsmi şəraitdə təhsil müdaxilələrinin hazırlanmasında, həyata keçirilməsində və qiymətləndirilməsində müəllimlər üçün bir istinad və vasitə kimi xidmət etmək.

Deskriptorlar müəyyən bir kompetensiya səviyyəsinə malik bir insanın konkret müşahidə olunan davranışına aid ifadələrdir.

Bir insanın müşahidə edilə bilən davranışla hər hansı bir kompetensiyanı mənimsəmə səviyyəsini ifadə edə biləcəyi bir çox yol var və bu Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün də belədir. Bununla belə, kompetensiyaları işlətmək üçün, bir insanın spesifik bir kompetensiyada müəyyən bir səviyyəyə sahib olduğunu etibarlı bir şəkildə göstərə biləcək davranışları müəyyənləşdirməyə ehtiyac var.

Aşağıda təsvir olunan deskriptorlar bu tələbi təmin edirlər, çünki onlar çox sayda təhsil mütəxəssisi ilə sistematik inkişaf və sınaq prosesi nəticəsində əldə edilmiş və

müxtəlif Avropa ölkələrində konkret təhsil şəraitində sınaqdan keçirilmişdir. Bu proses bu cildin 3-cü fəslində təsvir edilmişdir.

Deskriptorların sınaqdan keçirilməsinin nəticəsi olaraq iki qrup deskriptor vardır:

- 1-ci fəsildə üç səriştə səviyyəsindən birini göstərən (başlanğıc, orta və yüksək) hər bir kompetensiya üzrə məhdud sayda deskriptorlardan ibarət 135 əsas deskriptor toplusu təqdim olunur.
- 2-ci fəsil əsas deskriptorlardanbaşqa təsdiqlənmiş deskriptorların də əlavə olunduğu, bəzilərinin müəyyən səriştəlilik səviyyəsi ilə əlaqəli olduğu, digərlərinin isə aralıq mövqedə yerləşdiyi 447 deskriptorun daha inkişaf etmiş bir siyahısını özündə ehtiva edir. (Deskriptorlar müvafiq olaraq BI (başlanğıc-orta) və IA (orta-yüksək) kimi müəyyənləşdirilmişdir) İstinad məqsədləri üçün hər bir deskriptorun xüsusi identifikasiya nömrəsi var və lazım olduqda 1-ci fəsildə verilmiş açar deskriptorların nömrəsi də göstərilmişdir.

Bəzi deskriptorlar bir-birlərinə çox bənzər görünsələr və məna cəhətdən bir-biri ilə yaxından əlaqəli olsalar da, istifadəçilərə seçim təklif etmək üçün daxil edilirlər (və bunlardan birini tərcümə etmək daha asandır).

20 kompetensiyanın 14-də hər səviyyə üçün iki deskriptor verilmişdir. Bu ümumi qaydanın istisnaları aşağıdakılardır.

"Mədəni müxtəlifliyi dəyərləndirmək" hissəsində orta səviyyəyə, "Məsuliyyət" hissəsində yüksək səviyyəyə və "Dil və ünsiyyət haqqında biliklər və tənqidi anlama" hissəsində isə başlanğıc səviyyə üçün yalnız bir deskriptor müəyyənləşdirilmişdir.

"Demokratiya, ədalət, düzgünlük, bərabərlik və qanunun aliliyini dəyərləndirmək" hissəsində hər bir səviyyəyə görə üç deskriptor daxil edilmişdir. "Qeyri-müəyyənliyə dözümlülük" hissəsində orta və yüksək səviyyə üçün də üç əsas deskriptor var.

Həmçinin, "Dünyaya dair məlumatlılıq və tənqidi anlayışın" mürəkkəbliyini nəzərə alaraq, başlanğıc və yüksək səviyyələr üçün altı əsas deskriptor və orta səviyyə üçün yeddi əsas deskriptor daxil edilmişdir.

Deskriptorların sınaqdan keçirilməsi zamanı toplanmış məlumatların statistik işlənməsi onların getdikcə artan xarakterini təmin edir. Bu o deməkdir ki, bir insan yüksək səviyyəyə təyin olunmuş bir deskriptorda göstərilmiş davranışları ardıcıl və dəstək olmadan nümayiş etdirdiyi zaman o, orta və başlanğıc səviyyə deskriptorlardakı davranışları da göstərə biləcək. Eyni şəkildə, orta səviyyəli bir deskriptorla bağlı davranışı nümayiş etdirə bilən şəxs başlanğıc səviyyə deskriptoruna uyğun davranışı da nümayiş etdirə biləcək.

Bu, bir insanın müəyyən bir kompetensiya səviyyəsinə çatdıqdan sonra yalnız müvafiq kompetensiyaları mənimsəmə səviyyəsini artıra biləcəyini ifadə etmir. Yaşın artması, sosial mühitdəki dəyişikliklər, travmatik təcrübələr və s. də daxil olmaqla müxtəlif amillər müəyyən kompetensiyalarda müvəqqəti geriləmə yarada bilər və daha yüksək səviyyəyə qayıtmaq üçün əlavə dəstək tələb edə bilər.

Kompetensiya deskriptorları müxtəlif təhsil mütəxəssislərinin təcrübəsi ilə birbaşa əlaqələrini təmin etmək üçün təlim nəticələrinin dilindən istifadə edilərək hazırlanmışdır. Bu o deməkdir ki, hər biri həmin felin obyektini izləyən hərəkət feli ilə başlayır, təsvir

olunan davranış müşahidə olunur və qiymətləndirilir. Birinci cilddə izah edildiyi kimi, kompetensiyaların adətən qruplarda yerləşdirildiyini də nəzərə alsaq, bu, müxtəlif kompetensiyaların deskriptor qruplarından ilk növbədə təhsil fəaliyyətlərinin öyrənmə nəticələrini müəyyənləşdirmək üçün istifadə edilə biləcəyini göstərir. Ancaq bu, sadə bir şəkildə tətbiq edilməməlidir, çünki deskriptorların təkcə müəyyən bir tədris fəaliyyətinin nəticəsi olaraq nailiyyətdən daha çox səriştəliliklə əlaqəsinin olduğunu qeyd etmək lazımdır. Səriştəlilik və nailiyyət arasındakı fərqi müzakirə etmək üçün çərçivənin qiymətləndirmə ilə bağlı 3-cü cildinə nəzər yetirin.

Kompetensiya deskriptorlarının ölçüldüyü üç səriştəlilik səviyyəsi (başlanğıc, orta və yüksək) təhsil səviyyəsi ilə ciddi şəkildə əlaqələndirilməməlidir. Xüsusilə bilik və tənqidi anlama ilə əlaqəli elementlər var ki, bunlar yüksək səviyyənin təhsilin daha yuxarı səviyyələrində mümkün olan elementlərdir. Ancaq dəyərlər, münasibətlər və bacarıqlarla bağlı bir çox element daha sonra daha dərin səviyyədə inkişaf etdirilsə belə erkən yaşdan əldə edilə bilər.

Kompetensiya deskriptorlarından istifadə müşahidə ilə sıx bağlıdır. Mütəmadi olaraq həyata keçirilən müşahidə tədris və təlim prosesinin bir hissəsinə çevrilir. Gündəlik peşə həyatlarında müəllimlər, öyrənənlərin təcrübəli müşahidəçiləridir, hətta onlar çox vaxt nəyi, necə müşahidə etdiklərini və müşahidə nəticələrini necə yönləndirdiklərini bilməsələr belə. Ancaq demokratik mədəniyyət kompetensiyaları kontekstində öyrənənlərin davranışlarını müşahidə edərkən və deskriptorları istinad olaraq götürərkən, prosesin məqsədyönlü aparılması və diqqətlə planlaşdırılması lazımdır.

Bu çərçivədə bir neçə aspekt nəzərə alınmalıdır:

- Müşahidəni öyrənmə prosesini pozmayan və ya öyrənən insanı narahatedici vəziyyətdə qoymayacaq şəkildə etmək lazımdır.
- Müşahidə müxtəlif halları, o cümlədən öyrənənin müəyyən tapşırıqlara cavabını, sinifdə fərdi şəkildə görülən işləri, sinif fəaliyyəti zamanı müəllim və həmyaşıdları ilə qarşılıqlı münasibətləri, həmçinin fasilələr zamanı, dərsdən əvvəl və sonra və ya dərsdənkənar fəaliyyət zamanı olan davranışları əhatə etməlidir.
- Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları qruplarda yerləşdirildiyindən, müəyyən bir vəziyyətlə əlaqəli davranış yalnız bir deskriptora deyil, bir deskriptor qrupuna aid ola bilər.
- Deskriptorların istifadəsi təkcə müşahidəni deyil, həm də müşahidə olunan davranışın qeydiyyata alınmasını asanlaşdırır: müşahidə olunan davranışın tam təsvirini yazmaqdansa, müvafiq deskriptorlara aid kodu qeyd etmək daha asandır. Keyfiyyətli müşahidə yazılı qeydlərdən istifadə edir və yaddaşa etibar etmir.
- Müşahidə verbal, para-verbal və qeyri-verbal davranışa diqqət yetirməli, eləcə də deyilən və görülən işlərdən əlavə olaraq göz kontaktı, yanaşmalar, duyğuların ifadə olunması və s. kimi aspektləri nəzərə almalıdır.
- Müəyyən bir deskriptorda əks olunan davranışın müşahidəsi ardıcıl şəkildə, müəyyən müddət ərzində aparılmalı və sadəcə ilk təəssürata, şəxsi inanclara, gözləntilərə və müşahidəçinin qərəzlərinə, ya da müəyyən bir məqama və ya bir fəaliyyətə etibar etməməlidir. Müəyyən davranışın nümayişi də təsadüfi ola və ya müşahidəçinin bilmədiyi amillər nəticəsində yarana bilər, halbuki davranışın

nümayişin olunmaması öyrənənə müvafiq davranışı göstərmək üçün lazımi imkan verilməməsinin nəticəsi ola bilər.

Dinləmə və müşahidə bacarıqları demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları çərçivəsinin vacib bir komponenti olduğu üçün həm müəllimlər, həm də öyrənənlər bunları inkişaf etdirə bilər və etdirməlidirlər. Bu çərçivədə həmyaşıdların bir-birini müşahidə etməsi bu bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün təsirli bir vasitə ola bilər.

Deskriptorlara əsaslanan davranışın müşahidəsi öyrənmə çatışmazlıqlarının diaqnozu, yaxşı hədəflənmiş fərdi planların işlənib hazırlanması üçün, həmçinin təməl və/və ya fərqli strategiyalardan müvafiq istifadə üçün effektiv bir vasitədir.

Deskriptorların istifadəsi ilə bağlı digər məsələlər, habelə sui-istifadə risklərinin bəzilərinin təhlili çərçivənin 1-ci cildində deskriptorlar bölməsində verilmişdir.

Deskriptorların kurikulumun hazırlanmasında, qiymətləndirmədə, tədris fəaliyyətinin tərtibində və həyata keçirilməsində, həmçinin çərçivədən bütöv məktəb yanaşmasından istifadənin planlaşdırılmasında necə istifadə oluna biləcəyi ilə bağlı müzakirələr 3-cü cildin müvafiq fəsillərində təqdim olunur.

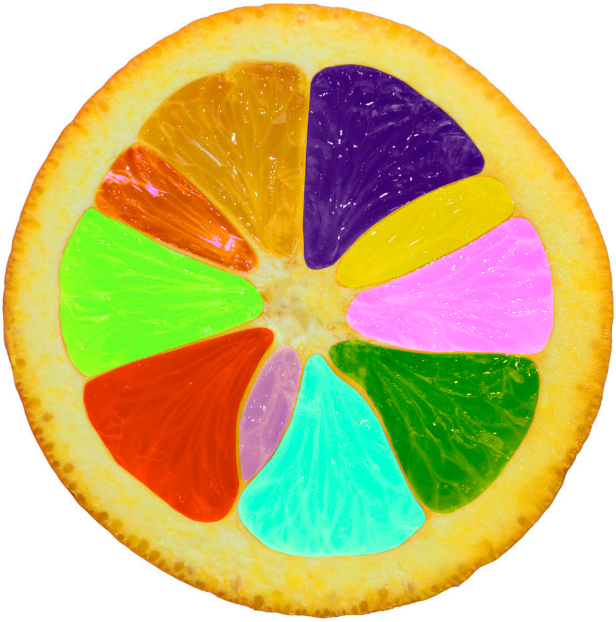

1-ci fəsil

əsas deskriptorlar

Də yə rlə r

1. İnsan ləyaqəti və insan hüquqlarına dəyər vermək

1.	İnsan hüquqlarının hər zaman qorunmalı və hörmət edilməli olduğunu müdafiə edir.	(başlanğıc)
2.	Uşaqların xüsusi hüquqlarının cəmiyyət tərəfindən qorunmalı və hörmət edilməli olduğunu müdafiə edir.	(başlanğıc)
3.	Heç kimin işgəncəyə, qeyri-insani, alçaldıcı rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalı olduğunu müdafiə edir.	(orta)
4.	Bütün dövlət qurumlarının insan hüquqlarına hörmət etməli, onları qorumalı və yerinə yetirməli olduqlarını müdafiə edir.	(orta)
5.	İnsanların həbs olunmasına və məhdudiyyətlərə məruz qalmasına baxmayaraq, onların hamıdan daha az hörmət və ləyaqətə layiq olmadıqları fikrini müdafiə edir.	(yüksək)
6.	Bütün qanunların beynəlxalq insan hüquqları norma və standartlarına uyğun olması fikrini ifadə edir.	(yüksək)

2. Mədəni müxtəlifliyi dəyərləndirmək

7.	Cəmiyyətdə başqalarının fərqli inanclarına dözümlülük nümayiş etdirməli olduğumuz fikrini təşviq edir.	(başlanğıc)
8.	Bir-birindən «fərqli» olduğu qəbul edilən insanlar və qruplar arasında qarşılıqlı anlaşma və mənalı dialoq üçün həmişə səy göstərməli olduğu fikrini ifadə edir.	(başlanğıc)
9.	Bir cəmiyyət daxilindəki mədəni müxtəlifliyin müsbət dəyərləndirilməli və qiymətləndirilməli olduğu fikrini ifadə edir.	(orta)
10.	Fərqli şəxsiyyətlərimizi və mədəni mənsubiyyətlərimizi tanımağımıza kömək etmək üçün mədəniyyətlərarası dialoqdan istifadə edilməli olduğunu müdafiə edir.	(yüksək)
11.	Mədəniyyətlərarası dialoqdan hörmət və «birlikdə yaşamaq» mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün istifadə edilməli olduğunu müdafiə edir.	(yüksək)

3. Demokratiya, ədalət, düzgünlük, bərabərlik və qanunun aliliyini dəyərləndirmək

12.	Məktəblərin şagirdlərə demokratiyanı və demokratik bir vətəndaş olaraq necə davranmağı öyrətməli olduqlarını əks etdirir.	(başlanğıc)
13.	Bütün vətəndaşlara qanunla bərabər və qərəzsiz davranılması fikrini ifadə edir.	(başlanğıc)
14.	Qanunların hər zaman ədalətli şəkildə tətbiq edilməli və həyata keçirilməli olduğunu müdafiə edir.	(başlanğıc)
15.	Demokratik seçkilərin hər zaman beynəlxalq standartlara və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq, azad, ədalətli və heç bir saxtakarlıq olmadan keçirilməsinin vacibliyini müdafiə edir.	(orta)
16.	Dövlət məmurunun səlahiyyətindən sui-istifadə etməməsi və qanuni səlahiyyətlərinin hüdudlarını keçməməsi fikrini ifadə edir.	(orta)
17.	İnsanların məhkəmələrin çox bahalı, əziyyətli və ya mürəkkəb olduğu üçün bir məhkəmə işinə baxma imkanından məhrum edilməməsi üçün məhkəmələrin hər kəs üçün əlçatan olması fikrini dəstəkləyir.	(orta)
18.	Qanunverici hakimiyyətin həvalə olunduğu şəxslərin qanuna və müvafiq konstitusiya nəzarətinə alınması fikrinə dəstəyi ifadə edir.	(yüksək)
19.	Dövlət siyasəti və onun həyata keçirilməsi ilə bağlı məlumatların ictimaiyyətə açıq olmasına dair fikirləri ifadə edir.	(yüksək)
20.	Dövlət orqanlarının vətəndaş hüquqlarını pozan hərəkətlərinə qarşı təsirli vasitələrin lazım olduğunu müdafiə edir.	(yüksək)

Yanaşmalar

4. Mədəni fərqliliyə açıqlıq

21.	İnsanların inancları, dəyərləri, ənənələri və dünyagörüşlərini öyrənməyə maraq göstərir.	(başlanğıc)
22.	Digər ölkələrə səyahət etmək marağını ifadə edir.	(başlanğıc)
23.	Digər inanclar və anlayışlar, mədəni mənsubiyyətlər və meyllər haqqında marağı ifadə edir.	(orta)
24.	Digər mədəniyyətlərin təcrübədən keçirilməsi imkanının qiymətləndirilməsini ifadə edir.	(orta)
25.	Fərqli dəyərlərə, adətlərə və davranışlara sahib insanlarla tanış olmaq üçün imkanlar axtarır və xoş qarşılayır.	(yüksək)
26.	Başqalarının mədəniyyətləri ilə tanış olmaq üçün digər insanlarla əlaqə yolları axtarır.	(yüksək)

5. Hörmət

27.	Başqalarına özlərini ifadə etmək üçün imkan verir.	(başlanğıc)
28.	Digər insanlara bərabərhüquqlu insan kimi hörməti ifadə edir.	(başlanğıc)
29.	Mədəni mənşəyindən asılı olmayaraq bütün insanlara hörmətlə yanaşır.	(orta)
30.	Özündən fərqli bir sosial-iqtisadi statuslu insanlara hörməti ifadə edir.	(orta)
31.	Dini fərqliliklərə hörməti ifadə edir.	(yüksək)
32.	Özündən fərqli siyasi fikirləri olan insanlara hörməti ifadə edir.	(yüksək)

6. Vətəndaş təfəkkürü

33.	Digərləri ilə işləmək və əməkdaşlıq etmək istəyini ifadə edir.	(başlanğıc)
34.	Ümumi maraqları üçün digər insanlarla əməkdaşlıq edir.	(başlanğıc)
35.	Başqalarının ləyaqəti və hüquqları pozulduqda müşahidəçi qalmamaq öhdəliyini ifadə edir.	(orta)
36.	Cəmiyyətin daha yaxşı olması üçün nə edilə biləcəyini müzakirə edir.	(orta)
37.	Yerli, milli və ya qlobal səviyyədə aktiv vətəndaşlıq vəzifə və öhdəliklərini yerinə yetirir.	(yüksək)
38.	Vətəndaşlıq məsələləri barədə məlumatlı olmaq üçün tədbirlər görür.	(yüksək)

7. Məsuliyyət

39.	Etdiyi hərəkətlərə görə məsuliyyət daşıdığını göstərir.	(başlanğıc)
40.	əgər kiminsə hisslərini incidirsə, üzr istəyir.	(başlanğıc)
41.	Tələb olunan işləri vaxtında təqdim edir.	(orta)
42.	Öz səhvləri üçün məsuliyyət daşıdığını göstərir.	(orta)
43.	Başqaları üçün götürdüyü öhdəlikləri ardıcıl yerinə yetirir.	(yüksək)

8. Şəxsi səmərəlilik

44.	Məsələləri anlama bacarığına olan inamı ifadə edir.	(başlanğıc)
45.	Planlaşdırdığı işləri həyata keçirə bilməsinə olan inamını ifadə edir.	(başlanğıc)
46.	Məqsədə gedən yolda qarşıya çıxan maneələri dəf etmək üçün öz bacarığına olan inamı ifadə edir.	(orta)
47.	Dəyişmək istəyirsə, bunu edə biləcəyinə olan əminliyini ifadə edir.	(orta)
48.	Həyatın çətinlikləri ilə rastlaşdıqda qabiliyyətinə görə özünü etibarlı hiss etdiyini göstərir.	(yüksək)
49.	Bacarıqlılığına görə gözlənilməz halları necə həll edə biləcəyinə olan inamı göstərir.	(yüksək)

9. Qeyri-müəyyənliyə dözümlülük

50.	Fərqli düşüncə tərzi olan insanlarla yaxşı ünsiyyət qurur.	(başlanğıc)
51.	Başqa insanlar haqqında mühakimələri müvəqqəti olaraq dayandıra biləcəyini göstərir.	(başlanğıc)
52.	Tanış olmayan vəziyyətlərdə rahatdır.	(orta)
53.	Qeyri-müəyyənliyin öhdəsindən müsbət və konstruktiv şəkildə gəlir.	(orta)
54.	Gözlənilməz şəraitlərdə yaxşı işləyir.	(orta)
55.	Öz fikir və dəyərlərinin sorğulanmasına olan istəyini ifadə edir	(yüksək)
56.	Qeyri-müəyyən problemlərin həllindəki çətinliklərin öhdəsindən gəlməkdən zövq alır.	(yüksək)
57.	Mürəkkəb vəziyyətlərin həllindən zövq aldığını ifadə edir.	(yüksək)

Bacarıqlar

10. Müstəqil öyrənmə bacarıqları

58.	Öyrənmə üçün lazım olan mənbələri (məsələn, insanlar, kitablar, internet) müəyyənləşdirmək bacarığını göstərir.	(başlanğıc)
59.	Lazım olduqda digər insanlardan yeni məlumatların aydınlaşdırılmasını istəyir.	(başlanğıc)
60.	Minimum nəzarət ilə yeni mövzular haqqında məlumat əldə edə bilir	(orta)
61.	Öz işinin keyfiyyətini qiymətləndirə bilir	(orta)
62.	Mövcud sahədən ən etibarlı məlumat mənbələrini və ya məsləhətlərini seçə bilir	(yüksək)
63.	Birbaşa nəzarət olmadan tapşırıqları izləmək, müəyyənləşdirmək, prioritetləşdirmək və tamamlamaq bacarığını göstərir.	(yüksək)

11. Analitik və tənqidi düşünmə bacarıqları

64.	Yeni məlumatlarla artıq bilinənlər arasındakı oxşarlıq və fərqləri müəyyən edə bilir.	(başlanğıc)
65.	Rəylərini dəstəkləmək üçün sübutlardan istifadə edir.	(başlanğıc)
66.	Fərqli variantlarla əlaqəli riskləri qiymətləndirə bilir.	(orta)
67.	İstifadə etdiyi məlumatların düzgün olub-olmadığı barədə düşündüyünü göstərir.	(orta)
68.	Təhlil olunan materiallarda hər hansı bir uyğunsuzluq, fərqlilik və ya fikir ayrılıqlarını aşkar edə bilir.	(yüksək)
69.	Qərar vermək üçün açıq və müəyyənləşdirilmiş meyarlar, prinsiplər və dəyərlərdən istifadə edə bilir.	(yüksək)

12. Dinləmək və müşahidə etmək bacarıqları

70.	Fərqli fikirləri diqqətlə dinləyir.	(başlanğıc)
71.	Digər insanları diqqətlə dinləyir.	(başlanğıc)
72.	Danışanın dediklərinin mənasını anlamaq üçün jest və bədən dilinə baxır.	(orta)
73.	Başqasının fikir və niyyətlərini müəyyən etmək üçün effektiv dinləyə bilir.	(orta)
74.	Başqalarının demədiyi, ancaq nəyi nəzərdə tutduğuna diqqət yetirir.	(yüksək)
75.	Digər mədəni mənşəli insanların eyni vəziyyətə fərqli şəkildə reaksiya verdiklərini başa düşür.	(yüksək)

13.Empatiya

76.	Yoldaşının köməyə ehtiyacı olduqda onu anlaya bilir.	(başlanğıc)
77.	Başqa insanların başına gələn pis hadisələrə görə şəfqət ifadə edir.	(başlanğıc)
78.	Dostlarını onların perspektivindən baxdıqda hadisələrin necə göründüyünü təsəvvür edərək onları daha yaxşı başa düşməyə çalışır.	(orta)
79.	Qərar verərkən digər insanların hisslərini nəzərə alır.	(orta)
80.	Başqa ölkələrdəki insanlar haqqında düşünəndə onların sevinc və kədərlərini bölüşdüyünü ifadə edir.	(yüksək)
81.	Başqalarının hisslərini, hətta onlar bunu göstərmək istəmədikləri zaman da dəqiq müəyyənləşdirir	(yüksək)

14. Çeviklik və uyğunlaşma

82.	Bunun tələb olunduğu məntiqli arqumentlə göstərilərsə, fikirlərini dəyişir.	(başlanğıc)
83.	Bu qərarların nəticələri bunun tələb olunduğunu göstərirsə, qəbul etdiyi qərarları dəyişdirə bilər	(başlanğıc)
84.	Yeni bacarıqdan istifadə edərək yeni vəziyyətlərə uyğunlaşır.	(orta)
85.	Bilikləri fərqli bir şəkildə tətbiq edərək yeni vəziyyətlərə uyğunlaşır.	(orta)
86.	Başqa mədəni hədəf qrupların sosial-mədəni adətlərini bu qrupların üzvləri ilə ünsiyyət qurarkən qəbul edir.	(yüksək)
87.	Öz davranışını digər mədəniyyətlərə uyğunlaşdırmaq üçün dəyişdirə bilir.	(yüksək)

15. Linqvistik, kommunikativ və plurilinqual (çoxdillilik) bacarıqlar

88.	Bir problem barədə fikirlərini ifadə edə bilir.	(başlanğıc)
89.	Aydın olmadığı halda natiqlərdən dediklərini təkrar etmələrini xahiş edir.	(başlanğıc)
90.	Başqalarının mövqelərini anladığını göstərən suallar verir.	(orta)
91.	Nəzakətini başqa bir dildə ifadə etməyin müxtəlif yollarını mənimsəyə bilir.	(orta)
92.	Yazılı, şifahi tərcümə və ya izah etməklə mədəniyyətlərarası mübadilədə linqvistik olaraq vasitəçilik edə bilir.	(yüksək)
93.	Mədəniyyətlərarası anlaşılmazlıqların qarşısını uğurla ala bilir.	(yüksək)

16. əməkdaşlıq bacarıqları

94.	Qrupdakı digər insanlarla müsbət münasibətlər qurur.	(başlanğıc)
95.	Bir qrupun üzvü kimi işləyərkən qrup işlərindən üzərinə düşən hissəni götürür.	(başlanğıc)
96.	Qrup məqsədlərinə çatmaq üçün fikir birliyi yaratmağa çalışır.	(orta)
97.	Qrup üzvü kimi işləyərkən digərlərinə hər hansı müvafiq və ya faydalı məlumat barədə informasiya verir.	(orta)
98.	Ümumiməqsədləri həyata keçirmək üçün qrup üzvləri arasında həvəs yaradır.	(yüks ək)
99.	Başqaları ilə işləyərkən, fikir ayrılıqlarına baxmayaraq digərlərini dəstəkləyir.	(yüks ək)

17. Münaqişələri həll etmək bacarıqları

100.	Münaqişə edən tərəflərlə hörmətlə ünsiyyət qura bilir.	(başlanğıc)
101.	Münaqişələrin həlli üçün variantları müəyyənləşdirə bilir.	(başlanğıc)
102.	Mövcud variantları daha yaxşı başa düşməklə başqalarına münaqişələrin həllində kömək edə bilir.	(orta)
103.	Münaqişələrdə iştirak edən tərəfləri bir-birlərini fəal dinləməyə, problem və narahatlıqları bölüşməyə təşviq edə bilər.	(orta)
104.	Şəxslərarası münaqişələrin həllinə kömək etmək üçün müntəzəm olaraq ünsiyyətə başlayır.	(yüks ək)
105.	Münaqişəli vəziyyətlərdə digər insanların emosional gərginliyi, narahatlığı və inamsızlığı ilə effektiv mübarizə apara bilər.	(yüks ək)

Bilik və tə nqidi anlama

18. Bilik və tənqidi özünü anlama

106.	Öz motivasiyasını təsvir edə bilir.	(b)
107.	Düşüncə və duyğularının davranışına təsir etmə yollarını təsvir edə bilir.	(b)
108.	Öz dəyər və inanclarını tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(o)
109.	Özü haqqında bir çox fərqli nöqteyi-nəzərdən tənqidi düşünə bilir.	(o)
110.	Öz qərəz və stereotiplərini, eləcə də onların arxasında duran məsələləri tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(y)
111.	Bir çox fərqli vəziyyətlərdə öz duyğu və hisslərini tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(y)

19. Dil və ünsiyyət haqqında biliklər və tənqidi anlama

112.	Səs tonu, göz təması və bədən dilinin ünsiyyətə necə kömək etdiyini izah edə bilir.	(b)
113.	Müxtəlif ünsiyyət üslubları olan şəxslər üzərində sosial təsir və nəticələri təsvir edə bilir.	(o)
114.	Sosial əlaqələrin bəzən danışıqlarda istifadə olunan linqvistik formalarda necə kodlandığını izah edə bilir (məsələn, salamlaşma, müraciət formaları, söyüşdən istifadə)	(o)
115.	Digər mədəni mənsubiyyətli insanların öz perspektivləri baxımından mənalı olan müxtəlif verbal və qeyri-verbal ünsiyyət vərdişlərini niyə izlədiklərini izah edə bilər.	(y)
116.	Ən azı bir başqa sosial qrupda və ya mədəniyyətdə istifadə olunan fərqli ünsiyyət vərdişlərini tənqidi şəkildə ifadə edə bilər.	(y)

20. Dünya haqqında məlumatlılıq və tənqidi anlayış (siyasət, hüquq, insan hüquqları, mədəniyyətlər, dinlər, tarix, media, iqtisadiyyat, ətraf mühit və dayanıqlılıq daxil olmaqla)

117.	Demokratiya, azadlıq, vətəndaşlıq, hüquq və vəzifələr də daxil olmaqla əsas siyasi anlayışların mənasını izah edə bilir.	(b)
118.	Hər kəsin niyə digərlərinin insan hüquqlarına hörmət etmək məsuliyyətinin olduğunu izah edə bilir.	(b)
119.	Başqa bir mədəniyyətdə əsas mədəniyyət təcrübələrini (məsələn, yemək vərdişləri, salamlama qaydaları, insanlara müraciət yolları, nəzakət) təsvir edə bilir.	(b)
120.	Öz dünya görüşünün necə bir çox dünya görüşündən yalnızca biri olduğunu tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(b)
121.	Cəmiyyətin təbii dünyaya təsirini, məs. əhalinin artması, inkişafı, resurs istehlakı baxımından qiymətləndirə bilir.	(b)
122.	Ətraf mühitə zərərli riskləri tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(b)
123.	İnsan hüquqlarının universal, vahid və ayrılmaz tərəfini izah edə bilir.	(o)
124.	Qloballaşan dünyada insan hüquqları, demokratiya, sülh və təhlükəsizlik arasındakı əlaqəni tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(o)
125.	İnsan hüquqlarının pozulmasının əsas səbəblərini, o cümlədən insan hüquqlarının pozulmasına səbəb olan proseslərdə stereotiplərin və qərəzlərin rolunu tənqidi şəkildə əks etdirə bilir.	(o)
126.	Fərdi davranışlardan bütöv bir mədəniyyətə ümumiləşdirmənin təhlükələrini izah edə bilir.	(o)
127.	Dini simvollar, dini ayinlər və dilin dini baxımdan istifadəsi ilə bağlı fikirləri tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(o)

128.	Müasir dünyada təbliğatın təsirlərini təsvir edə bilir.	(o)
129.	İnsanların təbliğata qarşı özlərini necə qoruya biləcəklərini izah edə bilir.	(o)
130.	Vətəndaşların siyasətə təsir göstərmələrinin müxtəlif yollarını təsvir edə bilir.	(y)
131.	İnsan hüquqları çərçivəsinin dəyişən təbiətini və dünyanın müxtəlif bölgələrində insan hüquqlarının davamlı inkişafını tənqidi şəkildə ifadə edə bilir.	(y)
132.	Niyə sabit özünəxas xüsusiyyətlərə malik mədəniyyət qruplarının olmadığını izah edə bilir.	(y)
133.	Bütün dini qrupların niyə daim inkişaf etdiyini və dəyişdiyini izah edə bilir.	(y)
134.	Tarixlərin tez-tez etnosentrik nöqteyi-nəzərdən necə təqdim edildiyi və öyrədildiyi barədə fikirlərini tənqidi şəkildə əks etdirə bilir.	(y)
135.	Milli iqtisadiyyatları, iqtisadi və maliyyə proseslərinin cəmiyyətin fəaliyyətinə necə təsir etdiyini izah edə bilir.	(y)

2-ci fəsil

Təsdiq edilmiş deskriptorların toplusu

Bu, konkret təhsil şəraitində sınaqdan keçirilməklə təsdiqlənmiş deskriptorların tam toplusudur. Başlanğıc və orta səviyyələr arasında və ya orta və yüksək səviyyələr arasında olan deskriptorlar cədvəllərdə müvafiq olaraq BI(başlanğıc-orta) və IA(orta-yüksək) olaraq təyin edilmişdir. Deskriptorların necə hazırlanıb sınaqdan keçirildiyi barədə tam məlumat üçün 3-cü fəsilə baxın:

Də yə rlə r

1. İnsan ləyaqətini və insan hüquqlarını qiymətləndirmək

ID	Təsvir	Təsnifat
101.	İnsan hüquqlarının hər zaman qorunmalı və hörmət edilməli olduğunu müdafiə edir.	(b)
102.	Uşaqların konkret hüquqlarının cəmiyyət tərəfindən hörmət edilməli və qorunmalı olduğunu müdafiə edir.	(b)
103.	Hər kəsin hər bir insanın əsas azadlıqlarını tanıması lazım olduğunu müdafiə edir.	(b)
104.	Heç kimin işgəncəyə, qeyri-insani, alçaldıcı rəftara və ya cəzaya məruz qalmamalı olduğunu müdafiə edir.	(o)

ID	Təsvir	Təsnifat
105.	Bütün dövlət qurumlarının insan hüquqlarına hörmət etməli, onları qorumalı və yerinə yetirməli olduqlarını müdafiə edir.	(o)
106.	İnsan hüquqlarının hər bir insanın ləyaqətlə yaşaya bilməsi üçün tələb olunduğu fikrini müdafiə edir.	(o)
107.	İnsanların həbs olunmasına və məhdudiyyətlərə məruz qalmasına baxmayaraq, onların hamıdan daha az hörmət və ləyaqətə layiq olmadıqları fikrini müdafiə edir.	(y)
108.	Bütün qanunların beynəlxalq insan hüquqları norma və standartlarına uyğun olması fikirini ifadə edir.	(y)
109.	Cinayət əməli ilə ittiham olunan hər kəsin qanunla təqsirli bilinmədiyi müddətdə günahsız sayılacağı fikrini müdafiə edir.	(y)

2. Mədəni müxtəlifliyi dəyərləndirmək

ID	Təsvir	Təsnifat
201.	Cəmiyyətdə başqalarının fərqli inanclarına dözümlülük göstərməli olduğumuz fikrini təbliğ edir.	(b)
202.	Bir-birindən «fərqli» olduğu qəbul edilən insanlar və qruplar arasında qarşılıqlı anlaşma və mənalı dialoq üçün həmişə səy göstərməli olduğumuz fikrini təbliğ edir.	(b)
203.	Müxtəlif mədəni mənşələrdən olan insanlar arasında ünsiyyət və dialoqa təşviq etməli olduğunu müdafiə edir.Bİ	(başlanğıc-orta)
204.	Bir cəmiyyət daxilindəki mədəni müxtəlifliyin müsbət dəyərləndirilməli və qiymətləndirilməli olduğu fikrini ifadə edir.	(o)
205.	Həm özünün, həm də digər insanların mənşəyini dərindən öyrənmək üçün bir-birindən öyrənməyə çalışmağın lazım olduğunu müdafiə edir.İA	(orta-yüksək)
206.	Fərqli şəxsiyyətlərimizi və mədəni mənsubiyyətlərimizi tanımağımıza kömək etmək üçün mədəniyyətlərarası dialoqdan istifadə edilməli olduğunu müdafiə edir.	(y)
207.	Mədəniyyətlərarası dialoqdan hörmət və «birlikdə yaşamaq» mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün istifadə edilməli olduğunu müdafiə edir.	(y)

3. Demokratiya, ədalət, düzgünlük, bərabərlik və qanunun aliliyini dəyərləndirmək

ID	Təsvir	Təsnifat
301.	Məktəblərin şagirdlərə demokratiyanı və demokratik vətəndaş olaraq necə davranmağı öyrətməli olduqlarını müdafiə edir.	(b)

ID	Təsvir	Təsnifat
302.	Bütün vətəndaşlara qanunla bərabər və qərəzsiz davranılmalı olduğunu ifadə edir.	(b)
303.	Qanunların hər zaman ədalətli şəkildə tətbiq edilməli olduğunu müdafiə edir.	(b)
304.	Ədalətli və bərabər qanunlara həmişə hörmət və riayət edilməli olduğunu müdafiə edir.	(b)
305.	Demokratik seçkilərin hər zaman beynəlxalq standartlara və milli qanunvericiliyə uyğun olaraq, azad, ədalətli və heç bir saxtakarlıq olmadan keçirilməsinin vacibliyini müdafiə edir.	(o)
306.	Dövlət məmurunun səlahiyyətindən sui-istifadə etməməsi və qanuni səlahiyyətlərinin hüdudlarını keçməməsi fikrini ifadə edir.	(o)
307.	İnsanların məhkəmələrin çox bahalı, əziyyətli və ya mürəkkəb olduğu üçün bir məhkəmə işinə baxmaq imkanından məhrum edilməməsi üçün məhkəmələrin hər kəs üçün əlçatan olması fikrini ifadə edir.	(o)
308.	Demokratiyanın cəmiyyətdə başqaları ilə birlikdə hərəkət etmək üçün zəruri bir əsas olaraq həmişə qorunmalı və hörmət edilməli olduğunu müdafiə edir.	(o)
309.	Hakimiyyəti həyata keçirərkən dövlət məmurlarının qanuna və məhkəmə qərarlarına tabe olmalı olduqlarını ifadə edir.	(o)
310.	Məmurların və hakimlərin qərəz və ya korrupsiya səbəbilə kiməsə və ya bir qrupa fərqli davranmamalarını müdafiə edir.	(o)
311.	Məmurlar və hakimlərin qanun çərçivəsində hər kəsə eyni münasibət göstərməsini və eyni hallara həmişə eyni münasibətin göstərilməsini müdafiə edir.	(o)
312.	Bütün insanların və qurumların qanuna tabe və cavabdeh olmaları fikrini ifadə edir.	(orta-yüksək)
313.	Hamının sərbəst və asanlıqla əldə edə biləcəyi aydın qanunlar toplusu da daxil olmaqla, şəffaf hüquq sisteminin lazım olduğu fikrini ifadə edir.	(orta-yüksək)
314.	Vətəndaşları dövlətin, təşkilatların və ayrı-ayrı şəxslərin hakimiyyətdən özbaşına istifadəsinə qarşı qorumaq üçün müstəqil və qərəzsiz bir məhkəmə sisteminin lazım olduğunu ifadə edir.	(orta-yüksək)
315.	Dövlət qərarlarının daima qanun və qaydalara uyğun olaraq qəbul edilməli və icra edilməli olduğu fikrini ifadə edir.	(orta-yüksək)
316.	Qanunvericilik işinə seçilmiş və xalq qarşısında hesabat verən şəxslər tərəfindən nəzarət edilməli olduğu fikrini ifadə edir.	(orta-yüksək)
317.	Korrupsiyanın bütün formalarının qarşısının alınması və onlarla mübarizə üçün təsirli tədbirlər görülməli olduğunu ifadə edir.	(orta-yüksək)

ID	Təsvir	Təsnifat
318.	Qanunverici hakimiyyətin həvalə olunduğu şəxslərin qanuna və müvafiq konstitusiya nəzarəti altına alınması fikrini dəstəkləyir.	(y)
319.	Dövlət siyasəti və onun həyata keçirilməsi ilə bağlı məlumatların ictimaiyyətə açıq olmasına dair fikirlərini əks etdirir.	(y)
320.	Dövlət orqanlarının vətəndaş hüquqlarını pozan hərəkətlərinə qarşı effektiv vasitələrin olmasını müdafiə edir.	(y)
321.	Hüquq sisteminin ədalətli və şəffaf icra strukturlarına və prosedurlarına sahib olması barədə fikirlərini ifadə edir.	(y)

Yanaşmalar

4. Mədəni fərqliliyə açıqlıq

ID	Təsvir	Təsnifat
401.	İnsanların inancları, dəyərləri, ənənələri və dünyagörüşlərini öyrənməyə maraq göstərir.	(b)
402.	Digər ölkələrə səyahət etmək marağını ifadə edir.	(b)
403.	Yeni insanlarla tanışlıq imkanlarından istifadə edir.	(başlanğıc-orta)
404.	Digər inanclar və anlayışlar, başqa mədəni mənsubiyyətlər və istiqamətlər haqqında marağı ifadə edir.	(o)
405.	Digər mədəniyyətlərin təcrübəsini sınaqdan keçirmək imkanının qiymətləndirilməsini ifadə edir.	(o)
406.	Müxtəlif mədəni mənşəli insanlarla işləmək marağını ifadə edir.	(orta-yüksək)
407.	Fikirləri və dəyərləri özündən fərqli olan insanlarla müzakirələr aparmaqdan zövq alır.	(orta-yüksək)
408.	Özündən fərqli olduğu qəbul edilən insanlarla əlaqə qurmaq istəyini ifadə edir.	(orta-yüksək)
409.	Fərqli dəyərlərə, adətlərə və davranışlara sahib insanlarla tanış olmaq üçün imkanlar axtarır və xoş qarşılayır.	(y)
410.	Mədəniyyətləri ilə tanış olmaq üçün digər insanlarla əlaqə yolları axtarır.	(y)

5. Hörmət

ID	Təsvir	Təsnifat
501.	Başqalarına özlərini ifadə etmək üçün imkan yaradır.	(b)
502.	Digər insanlara bərabərhüquqlu insan kimi hörmətlə yanaşmağı ifadə edir.	(b)

ID	Təsvir	Təsnifat
503.	İnsan hüquqlarını pozmadığı müddətdə fərqli fikirlərə, dünya görüşlərinə və həyat tərzlərinə hörməti ifadə edir.	(b)
504.	Mədəni mənşəyindən asılı olmayaraq bütün insanlara hörmətlə yanaşır.	(o)
505.	Özündən fərqli bir sosial-iqtisadi statusu olan insanlara hörməti ifadə edir.	(o)
506.	İnsan hüquqlarını pozmadıqları təqdirdə digər insanların qəbul etdiyi inanclara, təcrübələrə və həyat tərzlərinə hörmətlə yanaşmağı bildirir.	(o)
507.	İnsan hüquqlarını pozmadıqları müddətdə fərqli düşüncə və ya fikirlərə hörməti ifadə edir.	(o)
508.	Özündən fərqli insanlara hörmətlə yanaşmağı ifadə edir.	(o)
509.	Bütün insanların ləyaqət və insan hüquqlarının tanınmasına əsaslanaraq başqalarına hörməti ifadə edir.	(o)
510.	Gender fərqlərinə hörməti ifadə edir.	(o)
511.	Dini fərqliliklərə hörməti ifadə edir.	(y)
512.	Özündən fərqli siyasi fikirləri olan insanlara hörməti ifadə edir.	(y)

6. Vətəndaş təfəkkürü

ID	Təsvir	Təsnifat
601.	Digərləri ilə işləmək və əməkdaşlıq etmək istəyini ifadə edir.	(b)
602.	Ümumi maraqları üçün digər insanlarla əməkdaşlıq edir.	(b)
603.	Cəmiyyətdəki digər insanların vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına töhfə verməyə hazır olduğunu ifadə edir.	(başlanğıc-orta)
604.	Birgə qərarın qəbul edilməsində iştirak etməyə hazır olduğunu bildirir.	(başlanğıc-orta)
605.	Başqalarının ləyaqəti və hüquqları pozulduqda müşahidəçi qalmamaq öhdəliyini ifadə edir.	(o)
606.	Cəmiyyətin daha yaxşı bir yerə çevrilməsi üçün nə edilə biləcəyini müzakirə edir.	(o)
607.	İctimai işlərə və məsələlərə maraq göstərir.	(o)
608.	Cəmiyyətdə insanlara kömək etmək üçün könüllü olmaq istəyini ifadə edir.	(o)
609.	Bir cəmiyyətə aid olmağın öhdəliklərini qəbul etdiyini ifadə edir.	(o)
610.	Digər insanların hüquqlarının qorunması və dayanıqlılığına olan öhdəliyini ifadə edir.	(o)
611.	İcma məsələlərində fəal iştirak edir.	(orta-yüksək)

ID	Təsvir	Təsnifat
612.	Ətraf mühitlə əlaqəli fəaliyyətlərdə iştirak edir.	(orta-yüksək)
613.	İcmanın işləri, problemləri və ortaq yararları ilə bağlı qərar qəbuletmə proseslərində iştirak edir.	(orta-yüksək)
614.	Yerli, milli və ya qlobal səviyyədə aktiv vətəndaşlıq vəzifə və öhdəliklərini yerinə yetirir.	(y)
615.	Vətəndaşlıq məsələləri barədə məlumatlı olmaq üçün tədbirlər görür.	(y)
616.	Sosial problemləri həll edən təşkilatlara dəstək verir.	(y)

7. Məsuliyyət

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
701	Açar 39	Hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıdığını qəbul etdiyini göstərir	Asan
702	Açar 40	Kiminsə qəlbinə dəyirsə, üzr istəyir	Asan
703		Davranışlarına görə özünü cavabdeh sayır	Asan Orta
704	Açar 41	Tələb olunan işi vaxtında icra edir	Orta
705		Başqalarına olan şəxsi öhdəliklərini vaxtında yerinə yetirir	Orta
706	Açar 42	Öz səhvlərinə görə cavabdeh olduğunu göstərir	Orta
707		Son təhvilvermə tarixini ötürmür	Orta
708		Dəqiqlik nümayiş etdirir	Orta
709		Gördüyü işi ən yaxşı şəkildə yerinə yetirir	Orta
710	Açar 43	Başqalarına olan öhdəlikləri daim yerinə yetirir	Çətin

8. Şəxsi səmərəlilik

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
801	Açar 44	Məsələləri başa düşmək bacarığına inamını ifadə edir	Asan
802	Açar 45	Planlaşdırdığı işləri həyata keçirə biləcəyinə olan inamını ifadə edir	Asan
803		Lazımi səy göstərdiyi halda əksər problemləri həll edə biləcəyinə dair inamını ifadə edir	Asan Orta
804		Öhdəsinə bir iş götürdüyü təqdirdə yaxşı nəticələr əldə edəcəyinə inamını ifadə edir	Asan Orta
805		Çətin situasiyaların öhdəsindən gələ biləcəyinə inamını ifadə edir	Asan Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
806		Məqsədə çatmaq üçün lazımi maneələri dəf edə biləcəyinə inamını ifadə edir	Asan Orta
807		Səmərəli işləyə biləcəyinə olan inamını göstərir	Asan Orta
808	Açar 46	Hər hansı bir məqsədə çatarkən maneələri aşmaq qabiliyyətinə olan inamını ifadə edir	Orta
809	Açar 47	Dəyişmək istəyirsə, bunu edə biləcəyindən əminliyini ifadə edir	Orta
810		Qərar qəbul edərkən özündən əminliyini göstərir	Orta
811		Yeni çətinliklərin öhdəsindən gəlməkdə özündən əminliyini ifadə edir	Orta
812		Dəyişən situasiyaların öhdəsindən yaxşı gəlmək bacarığına dair inamını ifadə edir	Orta
813		Tapşırıqların yerinə yetirilməsi üçün müvafiq metodlar seçmək bacarığına olan inamını ifadə edir	Orta
814		Müvəffəqiyyət qazanmaq bacarığına inamını ifadə edir	Orta
815		Öhdəsinə götürdüyü əksər məsələlərdə uğur qazanmaq qabiliyyətinə inamını ifadə edir	Orta
816		Yüksək iş keyfiyyəti nümayiş etdirə biləcəyinə dair inamını ifadə edir	Orta
817		Başqaları ona etiraz edərkən öz bacarığına olan inamını qoruyub saxlayır	Orta
818		Çətinliklərlə qarşılaşdıqda sakitliyini qorumaq üçün özünün öhdəsindən gəlmək bacarığına etibar edə biləcəyinə dair inamını ifadə edir	Orta Çətin
819		Problemin ən yaxşı həll yolu istiqamətində qərarlar verə biləcəyinə dair əminliyini göstərir	Orta Çətin
820		Həyatdakı hədəflərini həyata keçirə biləcəyinə inamını ifadə edir	Orta Çətin
821		Ümumiyyətlə, həyatı boyu çox səmərəli bir insan olduğuna inamını ifadə edir	Orta Çətin
822	Açar 48	Həyatın çətinliklərinə tab gətirmək üçün öz bacarıqlarından əminliyini göstərir	Çətin
823	Açar 49	Bacarıqlı olduğuna görə gözlənilməz vəziyyətlərdən necə çıxış yolu tapa biləcəyindən əminliyini göstərir	Çətin
824		Gözlənilməz hadisələrlə səmərəli mübarizə apara biləcəyinə inamını göstərir	Çətin

9. Qeyri-müəyyənliyə dözümlülük

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
901	Açar 50	Fərqli nöqteyi-nəzərləri olan insanlarla yaxşı ünsiyyət qurur	Asan
902	Açar 51	Digər insanlarla bağlı qərarları müvəqqəti olaraq təxirə sala biləcəyini göstərir	Asan
903		Başqasının nə düşündüyünü və nə hiss etdiyini qətiləşdirmədən müsbət qarşılıqlı əlaqələr yaradır	Asan
904		Çoxlu müxtəlif növ insanlar arasında özünü rahat hiss edir	Asan
905		Ziddiyyətli yaxud natamam məlumatı qeyri-ixtiyari olaraq inkar etmədən və ya vaxtından əvvəl qənaətə gəlmədən düşünməyə hazır olduğunu bildirir	Asan Orta
906		Qeyri-müəyyən situasiyaları ayırd edir	Asan Orta
907		Naməlum və ya qeyri-adi halların həllini tələb edən bir işi qəbul edir	Asan Orta
908		Fikirləri və dəyərləri özününkündən fərqli olan insanlarla müzakirələr aparır	Asan Orta
909	Açar 52	Yeni vəziyyətlərdə özünü rahat hiss edir	Orta
910	Açar 53	Qeyri-müəyyənliklə müsbət və konstruktiv şəkildə mübarizə aparır	Orta
911	Açar 54	Gözlənilməz vəziyyətlərdən yaxşı çıxır	Orta
912		Qeyri-müəyyən vəziyyətlərin öhdəsindən gəlir	Orta Çətin
913		Müəyyən bir situasiyada necə davranacağına dair seçimlə qarşılaşdıqda, iki və daha artıq mədəni yanaşma arasında yerdəyişmə apara bilir	Orta Çətin
914		Qeyri-müəyyənlik ehtiva edən vəziyyətlərin yaxud problemlərin öhdəsindən gəlir	Orta Çətin
915		Qeyri-müəyyənliyin olduğunu qəbul etdiyini bildirir	Orta Çətin
916		Qeyri-müəyyənliyə dözməyə hazır olduğunu bildirir	Orta Çətin
917		Yad bir şeylə qarşılaşdıqda özünü rahat hiss edir	Orta Çətin
918	Açar 55	Düşüncə və dəyərlərinə etiraz edilmək istəyini ifadə edir	Çətin
919	Açar 56	Birmənalı olmayan məsələləri həll etməyin çətinliyindən zövq alır	Çətin
920	Açar 57	Mürəkkəb vəziyyətləri həll etməkdən zövq aldığını bildirir	Çətin
921		Qeyri-müəyyən vəziyyətləri həll edərkən özünü rahat hiss edir	Çətin

Bacariqlar

10. Müstəqil öyrənmə bacarıqları_

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1001	Açar 58	Öyrənmə mənbələrini müəyyənləşdirməyi bacarır (məs., insanlar, kitablar, internet)	Asan
1002	Açar 59	Lazım olduqda digər insanlardan yeni məlumata aydınlıq gətirilməsini istəyir	Asan
1003		Təlim tapşırıqlarını müstəqil surətdə yerinə yetirir	Asan
1004		İndiyə qədər nəyi öyrəndiyini və nəyi bilmədiyini müəyyənləşdirir	Asan
1005		Biliyindəki boşluqları müstəqil surətdə müəyyənləşdirə bilir	Asan Orta
1006		Təlim tapşırığını yerinə yetirmək üçün müvafiq məlumat mənbələrini müəyyən edə bilir	Asan Orta
1007		Müxtəlif üsullardan və mənbələrdən istifadə edərək səmərəli şəkildə məlumat toplaya bilir.	Asan Orta
1008		Yeni məlumat əldə etmək üçün müvafiq vasitələrdən və informasiya texnologiyalarından səmərəli şəkildə istifadə edir	Asan Orta
1009		Müstəqil olaraq məlumat axtarmağı bacarır	Asan Orta
1010		Məlumatı müxtəlif mənbələrdən axtarır	Asan Orta
1011		Yeni şeyləri müstəqil öyrənmək istəyini ifadə edir	Asan Orta
1012		Məlumat toplamaqla düşüncələrini inkişaf etdirir	Asan Orta
1013	Açar 60	Minimum nəzarət ilə yeni mövzulardan xəbərdar ola bilir	Orta
1014	Açar 61	Öz işinin keyfiyyətini qiymətləndirə bilir	Orta
1015		Özünün şəxsi və akademik maraq və ehtiyaclarına uyğun məlumat tapa bilir	Orta
1016		Məlumatı əldə etmək, araşdırmaq, sistemləşdirmək və inteqrasiya etmək üçün informasiya texnologiyalarından səmərəli surətdə istifadə edə bilir	Orta
1017		Öyrənməni müxtəlif mövzulardan/öyrənmə sahələrindən inteqrasiya edə bilir	Orta
1018		Tədris materiallarını, resurslarını və fəaliyyətini müstəqil surətdə seçə bilir	Orta Çətin
1019		Öyrənmə məqsədlərinə çatmaq istiqamətində şəxsi irəliləyişini izləyə bilir	Orta Çətin
1020		Öyrənmək üçün yeni imkanlar axtarır	Orta Çətin

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1021		Yeni materialı düzgün başa düşdüyünə əmin olmaq üçün ilkin oxumadan sonra təkrar oxuyur	Orta Çətin
1022	Açar 62	Mövcud bazadan ən etibarlı məlumat qaynaqlarını yaxud tövsiyələrini seçə bilir	Çətin
1023	Açar 63	Birbaşa nəzarət olmadan tapşırıqları izləməyi, müəyyənləşdirməyi, prioritetləşdirməyi və tamamlamağı bacarır	Çətin
1024		Şəxsi öyrənmək məqsədlərinə çatmaq üçün vaxtından səmərəli istifadə edir	Çətin
1025		Məlumat mənbələrinin yaxud tövsiyələrin etibarlılığını müstəqil olaraq qiymətləndirə bilir	Çətin
1026		Yeni məlumat öyrənmək üzrə irəliləyişini izləyir	Çətin

11. Analitik və tənqidi düşünmə bacarıqları_

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1101	Açar 64	Yeni və əvvəlki məlumat arasındakı oxşarlıq və fərqləri müəyyən edə bilir	Asan
1102	Açar 65	Fikirlərini dəstəkləmək üçün sübutdan istifadə edir	Asan
1103		Dəlilin təhlilindən nəticə çıxara bilir	Asan
1104		Seçim etməzdən əvvəl vəziyyəti təhlil edə bilir	Asan
1105		Məlumatın təhlilindən nəticə çıxarmağı bacarır	Asan
1106		Məntiqdən istifadə etməklə problemləri həll edə bilir	Asan
1107		Bir mövzu barədə düşünərkən müxtəlif fikirləri müqayisə edə bilir	Asan
1108		Faktlarla düşüncələri ayırd edə bilir	Asan Orta
1109		Məlumat və dəlillər arasında əlaqə yarada bilir	Asan Orta
1110		Sübut və təcrübə əsasında qiymətləndirmə apara bilir	Asan Orta
1111		Alternativ baxışları təhlil edə bilir	Asan Orta
1112		Qərar verməzdən əvvəl birdən artıq məlumat mənbəyindən istifadə edir	Asan Orta
1113		Qərar verməzdən əvvəl birdən artıq məlumat mənbəyindən istifadə etməyi bacarır	Asan Orta
1114		Bir problemlə qarşılaşdıqda, onun nədən qaynaqlandığını müəyyənləşdirməyə çalışır	Asan Orta
1115		Gələcək inkişafı müəyyənləşdirmək üçün keçmiş təcrübələrinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Asan Orta
1116		Müəyyən bir interpretasiyaya dair, yaxud onun əleyhinə məntiqi və müdafiə olunan dəlil gətirə bilir	Asan Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1117		Arqumentləri, iddiaları və inancları qiymətləndirə bilir	Asan Orta
1118		Təhlil olunan materiallardakı məntiqi əlaqələri müəyyənləşdirə bilir	Asan Orta
1119	Açar 66	Müxtəlif seçimlərlə əlaqəli riskləri qiymətləndirə bilir	Orta
1120	Açar 67	İstifadə etdiyi məlumatların düzgün olub-olmadığı barədə düşündüyünü göstərir	Orta
1121		Bir arqumenti qiymətləndirərkən sübutları təhlil edə bilir	Orta
1122		Digər mədəniyyətlərdə müəyyən olunmuş fərqli baxış nöqtələrini, nəticələri və ya təcrübələrini təhlil edə bilir	Orta
1123		Təhlil edilən materialların uyğun və ya faydalı olub-olmadığına dair mühakimə apara bilir	Orta
1124		Məlumata tənqidi yanaşa bilir	Orta
1125		Təhlil edilən materialların inandırıcı olub-olmadığına dair mühakimə apara bilir	Orta
1126		Müvafiq və qeyri-müvafiq məlumatları və sübutları ayırd edə bilir	Orta
1127		Qərar verməzdən əvvəl seçimin risklərini və/və ya faydalarını nəzərə aldığını göstərir	Orta
1128		Materialları məntiqi yaxud sistemli şəkildə təhlil edə bilir	Orta Çətin
1129		Qərar verməzdən əvvəl seçimləri prioritetləşdirir	Orta Çətin
1130		Qərar vermək üçün əsaslı dəlillərdən istifadə edir	Orta Çətin
1131		Fərqli seçimlərin fayda-dəyər təhlillərini apara bilir	Orta Çətin
1132		Qərar verməzdən əvvəl fərqli seçimlərlə bağlı əlində olan bütün məlumatları təhlil edə bilir	Orta Çətin
1133		Məlumatların təhlilində və qiymətləndirilməsində dəqiqliyə diqqət edir	Orta Çətin
1134		Təhlil edilən materiallardakı səbəb əlaqələrini müəyyənləşdirə bilir	Orta Çətin
1135		Təhlil edilən materialların düzgün, dəqiq və ya etibarlı olub-olmadığına dair mühakimə apara bilir	Orta Çətin
1136		İnsan hüquqlarına hörmət etmək, onları təşviq etmək və həyata keçirmək öhdəlikləri olan şəxslərin fəaliyyətinə tənqidi yanaşa bilir	Orta Çətin
1137		Bir problemin istənilən mümkün həllinə dair ehtimal olunan nəticələri araşdıra bilir	Orta Çətin
1138	Açar 68	Müvafiq olaraq əsaslandırmanın müxtəlif növlərini (induktiv, deduktiv və s.) tətbiq edə bilir	Orta Çətin

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1139	Açar 69	Təhlil edilən materiallardakı istənilən fikir ayrılıqlarını, uyğunsuzluqları və ya ziddiyyətləri müəyyənləşdirə bilir	Çətin
1140		Qərar vermək üçün aydın və müəyyənləşdirilmiş meyarlardan, prinsiplərdən və dəyərlərdən istifadə edə bilir	Çətin
1141		Kütləvi informasiya vasitələrində (məs., qəzet, televiziya) propaqanda, stereotiplər, dözümsüzlük və nifrət nitqini təbliğ edən insanların başlıca səbəblərini, niyyətlərini və fəaliyyət gündəliklərini təhlil edə bilir	Çətin
1142		Məntiqli və əsaslandırılmış qərar əldə etmək üçün təhlilin nəticələrini mütəşəkkil və ardıcıl şəkildə birləşdirə bilir	Çətin
1143		Bir problemi həll edərkən nə edəcəyinə qərar verməzdən əvvəl problemi əhatə edən bütün məsələlər barədə düşünür	Çətin
1144		Sınaqdan keçirilmiş elementlərin yeni sintezlərini yarada bilir	Çətin
1145		Ümumi nəticələr əldə etmək üçün bir tamın hissələrinin bir-birinə necə təsir göstərdiyini təhlil edə bilir	Çətin
1146		Qısamüddətli və uzunmüddətli yanaşmanın hər ikisini sınaqdan keçirə bilir	Çətin
1147		Materialların əsaslandığı ehtimalları və qərəzli fikirləri qiymətləndirə bilir	Çətin

12. Dinləmə və müşahidə etmək bacarıqları

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1201	Açar 70	Fərqli fikirləri diqqətlə dinləyir	Asan
1202	Açar 71	Digər insanlara diqqətlə qulaq asır	Asan
1203		Başqalarını fəal şəkildə dinləyir	Asan
1204		Yalnız söylənənlərə deyil, eyni zamanda necə söyləndiyinə də diqqət yetirir	Asan Orta
1205		Digər insanların davranışı ilə bağlı təfərrüatları yadında saxlayır	Asan Orta
1206		Digər insanların davranışına xüsusi diqqət yetirir	Asan Orta
1207	Açar 72	Söylədiklərinin mənasını başa düşmək üçün danışanların jestlərini və ümumi bədən dilini müşahidə edir	Orta
1208	Açar 73	Digər şəxsin məqsəd və niyyətini anlamaq üçün effektiv dinləməyi bacarır	Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1209		Başqalarının nə söyləməyə çalışdığını anlamaq üçün onların ümumi bədən dilini müşahidə edir	Orta
1210		Fərqli bir ölkənin insanlarından ibarət qrupa yeni daxil olduqda, onların davranışını müşahidə etməklə bu qrupdakı qaydaları öyrənməyə çalışır	Orta Çətin
1211		Ana dilində danışanların davranışını yaxından müşahidə etməklə onların dil şablonlarını (məsələn, soruşarkən, üzr istəyərkən və ya şikayət edərkən) hazırlayır	Orta Çətin
1212		Söylənilməmiş düşüncə yaxud narahatlıqlarını müəyyən etmək üçün digər insanların qeyri-verbal işarələrindən istifadə edir	Orta Çətin
1213	Açar 74	Başqalarının fikrində tutub söyləmədiklərinə diqqət yetirir	Çətin
1214	Açar 75	Digər mədəniyyətlərə mənsub insanların eyni situasiyaya necə fərqli münasibət göstərdiyinə diqqət yetirir	Çətin
1215		Digər mədəniyyətlərə mənsub insanların davranışını diqqətlə müşahidə edir	Çətin

13. Empatiya

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1301	Açar 76	Yoldaşına kömək lazım olduğunu anlaya bilir	Asan
1302	Açar 77	Başqalarının başına gələn pis hadisələrə kədərlənir	Asan
1303		Haqsızlıqla qarşılaşan insanlara şəfqət göstərir	Asan
1304		Problemi olan insanlara qayğı göstərir	Asan
1305		İncidilmiş yaxud qəmgin bir insana qayğı göstərir	Asan
1306		Kimsə qıcıqlandıqda, bunu hiss edir	Asan
1307		Bir şəxsi əsəbiləşdirib-əsəbiləşdirmədiyini anlaya bilir	Asan
1308		Başqalarının nə hiss etdiyinə diqqət yetirir	Asan Orta
1309		Digər insanlarda təsbit edilən hissləri təsvir edə bilir	Asan Orta
1310		Kiminləsə pis rəftar edildiyini gördükdə kefi pozulur	Asan Orta
1311		Başqalarının bədbəxtliklərinə görə kədərlənir	Asan Orta
1312		Başqasının niyə qəmgin olduğunu izah edə bilir	Asan Orta
1313	Açar 78	Yoldaşlarının nöqteyi-nəzərindən hadisələrin necə göründüyünü təsəvvür etməklə onları daha yaxşı anlamağa çalışır	Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1314	Açar 79	Qərar verərkən başqalarının hisslərini nəzərə alır	Orta
1315		Başqalarının emosiyalarını, hisslərini və ehtiyaclarını dəqiq təsvir edə bilir	Orta
1316		Kiminləsə danışarkən onun hansı hisslər keçirdiyini anlamağa çalışır	Orta
1317		Özünü narahatlıq hissi keçirən şəxsin yerinə qoymağa cəhd göstərir	Orta
1318		İstismar olunan insanlara görə narahatlıq keçirdiyini ifadə edir	Orta
1319		Başqalarının nə hiss etdiyini təsvir etmək bacarığı nümayiş etdirir	Orta
1320		Özündən daha az şanslı olan insanlara görə kədərlənir	Orta
1321		Heç bir dostu olmayan bir insana görə məyusluq hissi keçirir	Orta
1322		Kiməsə təsəlli və emosional dəstək lazımdırsa və həmin şəxs onu açıq-aydın büruzə vermirsə belə, bunu anlaya bilir	Orta Çətin
1323		Kiminsə bir qrupdan xaric edildiyini gördükdə kədərlənir	Orta Çətin
1324		Başqaları qəmgin olduqda onlara görə kefi pozulur yaxud narahatlıq keçirir	Orta Çətin
1325	Açar 80	Başqa ölkələrdən olan insanlar barəsində düşünərkən onların kədərini və sevincini bölüşdüyünü ifadə edir	Çətin
1326	Açar 81	Onlar büruzə vermək istəməsələr belə, başqalarının hisslərini dəqiq müəyyənləşdirir	Çətin
1327		Digər insanların özlərinə xas narahatlıqlarını təsvir edə bilir	Çətin

14. Çeviklik və uyğunlaşma

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1401	Açar 82	Məntiqi arqumentlər göstərildiyi təqdirdə, bu tələbə əsasən fikrini dəyişir	Asan
1402	Açar 83	Verdiyi qərarların nəticələri bunu tələb edirsə, qərarını dəyişə bilir	Asan
1403		Lazım gəldikdə iş üsulunu nizama salır	Asan
1404		Tələb olunduqda, digər insanlarla daha effektiv münasibət qurmaq üçün təsir üsulunu tənzimləyir	Asan

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1405		Situasiya bunu tələb edirsə, fikrini ifadə etmək üsulunu dəyişir	Asan
1406		Əvvəlki situasiyalardan dərs götürməklə davranışını yeni situasiyalara uyğunlaşdırır	Asan
1407		İşlərin necə getdiyinə dair bir problem gördükdə, iş üsulunu dəyişdirir	Asan Orta
1408		Daha çox məlumat toplamaqla yeni situasiyalara uyğunlaşır	Asan Orta
1409		Yeni insanlara asanlıqla uyğunlaşır	Asan Orta
1410		Dəyişən vəziyyətlərə cavab olaraq planlarını tənzimləyir	Asan Orta
1411		Bir problemi yaranarsa, həll etmək üçün müxtəlif üsulları sınaqdan keçirir	Asan Orta
1412		Nə isə plana uyğun getmirsə, məqsədinə çatmaq üçün fəaliyyət formalarını dəyişdirir	Asan Orta
1413	Açar 84	Yeni bacarıqlardan istifadə etməklə yeni situasiyalara uyğunlaşır	Orta
1414	Açar 85	Biliyi fərqli şəkildə tətbiq edərək yeni situasiyalara uyğunlaşır	Orta
1415		Yeni anlayışlar zəminində bir şeyi etmək üsulunu dəyişdirir	Orta
1416		Yeni insanlara, yerlərə və situasiyalara uyğunlaşmaq və onları çevikliklə nizamlamaq bacarığını göstərir	Orta
1417		Maneələrlə qarşılaşarkən çeviklik göstərir	Orta
1418		Fərqli mədəniyyətlərə mənsub insanlarla ünsiyyət zamanı çeviklik göstərir	Orta
1419		Lazım olduqda şəxsi öyrənmə strategiyalarını dəyişdirə bilir	Orta
1420		Yeni situasiyalara asanlıqla uyğunlaşır	Orta
1421		Yeni və qeyri-adi halları xoş qarşılayır	Orta
1422		Dəyişməyə effektiv şəkildə uyğunlaşır	Orta
1423		Yeni mədəni mühitə asanlıqla uyğunlaşır	Orta Çətin
1424		Fərqli mədəniyyətlərə mənsub digər insanlarla görüşmək və ünsiyyət qurmağa dair qayğıları, narahatlıqları və etibarsızlığı aradan qaldırmaq bacarığını göstərirr	Orta Çətin
1425		Digər mədəniyyətlərdən olan insanlarla danışarkən istifadə etdiyi jest növlərini müvafiq qaydada tənzimləyir	Orta Çətin

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1426		Fərqli tələblərə və kontekstlərə yaxşı uyğunlaşır	Orta Çətin
1427		Ənənəvi düşüncə vərdişini ehtiyac və şərtlərə görə nizamlaya bilir	Orta Çətin
1428		Müxtəlif mədəni üslub və davranışlara uyğunlaşa bilir	Orta Çətin
1429		Hər şeyi nöqteyi-nəzərində saxlamaqla emosiyalarına nəzarət edir	Orta Çətin
1430	Açar 86	Müxtəlif mədəni hədəf qrupların nümayəndələri ilə münasibət yaradarkən onların sosial-mədəni konvensiyalarını qəbul edir	Çətin
1431	Açar 87	Digər mədəniyyətlərə uyğunlaşdırmaq üçün davranışını dəyişə bilir	Çətin
1432		Öz mədəniyyətinin bir nümayəndəsi olmasına baxmayaraq, bir və daha artıq mədəniyyətlər içərisində özünü, demək olar ki, bir o qədər rahat hiss edir	Çətin
1433		Başqa bir ölkənin mədəniyyətinə uyğunlaşmaq üçün müvafiq strategiyalardan istifadə edə bilir	Çətin

15. Linqvistik, kommunikativ və plurilinqual (çoxdillilik) bacarıqlar

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1501	Açar 88	Bir problemlə bağlı öz düşüncələrini ifadə edə bilir	Asan
1502	Açar 89	Nəsə ona aydın olmayanda, danışanlardan dediklərini təkrarlamağı xahiş edir	Asan
1503		Biri ilə danışarkən göz təması saxlamağa çalışır	Asan
1504		Fikirlərini ifadə etmək üçün jestlərdən istifadə edir	Asan
1505		Hədəfinə çata bilir	Asan
1506		Söhbətə qoşulmaq məqsədilə suallar soruşur	Asan Orta
1507		Söyləmək istədiyi fikri qüvvətləndirmək üçün bədən dilindən istifadə edir	Asan Orta
1508		Başqa insanların fikirlərini qavramaq üçün onlarla ünsiyyətə girir	Asan Orta
1509		Ünsiyyət bacarığını təkmilləşdirməklə başqaları ilə yaxşı qarşılıqlı münasibətlər yarada bilir	Asan Orta
1510		İki şəxsin eyni şeyi müxtəlif yollarla çatdırmaq istədiyini müəyyənləşdirə bilir	Asan Orta
1511		Ünsiyyət ilə bağlı problem yarandıqda, çox qısa zamanda çıxış yolunu tapır (məs., jestlərdən istifadə etməklə, yenidən izah etməklə, sadələşdirməklə)	Asan Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1512		Nə söyləmək istədiyini təsvir etmək üçün əllərindən istifadə edir	Asan Orta
1513	Açar 90	Başqalarının mövqeyini anladığını göstərən suallar verir	Orta
1514	Açar 91	Başqa bir dildə nəzakətliliyi ifadə etməyin müxtəlif yollarını mənimsəyə bilir	Orta
1515		Digər insanlarla danışıqlar aparmağı və onları inandırmağı bacarır	Orta
1516		Mesajlarının nəzərdə tutulduğu şəkildə başa düşüldüyündən əmin olur	Orta
1517		Bir şəxsin onu dinlədiyini, lakin nə dediyini eşitmədiyini müəyyən edə bilir	Orta
1518		Qeyri-müəyyən ünsiyyət yarandıqda, onu məmnuniyyətlə aydınlaşdıra, yaxud başqa cür həll edə bilir	Orta
1519		Həmsöhbətinə uyğun ünsiyyət qaydalarından istifadə etmək məqsədilə öz linqvistik və kommunikativ davranışını tənzimləyə və dəyişdirə bilir	Orta Çətin
1520		Mədəniyyətlərarası kontekst çərçivəsində səmərəli və təsirli ünsiyyət qurmağı bacarır	Orta Çətin
1521		Cavab verməzdən əvvəl digər şəxsin nə dediyini anladığından əmin ola bilir	Orta Çətin
1522		Digər bir şəxsin dediklərini başa düşdüyündən əmin olmaq üçün onu başqa bir şəkildə ifadə edir	Orta Çətin
1523		Ünsiyyətlə bağlı səhv anlaşılan məsələləri yenidən ifadə etməklə, təkrar etməklə, yaxud sadələşdirməklə ünsiyyətdə yaranan problemləri idarə edə bilir	Orta Çətin
1524		Ən azı bir sosial qrupda yaxud mədəniyyətdə istifadə edilən müxtəlif nitq formalarını tanıya bilir	Orta Çətin
1525		Digər şəxsin verbal və qeyri-verbal mesajları arasında uyğunsuzluq aşkar edildiyi hallarda həssas və uyğun tərzdə aydınlaşdırıcı suallar verə bilir	Orta Çətin
1526	Açar 92	Mədəniyyətlərarası mübadilələrdə yazılı və şifahi tərcümə etməklə, yaxud izahlar verməklə dil vasitəçiliyi edə bilir	Çətin
1527	Açar 93	Mədəniyyətlərarası anlaşılmazlıqların qarşısını uğurla ala bilir	Çətin
1528		Başqa bir dili başa düşmək üçün ortaq bir dildən istifadə edərək mədəniyyətlərarası situasiyaların kommunikativ tələblərini qarşılaya bilir	Çətin

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1529		Ən azı bir sosial qrupda yaxud mədəniyyətdə istifadə edilən müxtəlif ünsiyyət qaydalarını tanıya bilir	Çətin
1530		Ən azı bir dildə və öz mədəniyyətindən başqa bir mədəniyyətdə linqvistik və mədəni cəhətdən səriştəlidir.	Çətin

16. əməkdaşlıq bacarıqları

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1601	Açar 94	Qrup daxilində digər insanlarla müsbət əlaqələr qurur	Asan
1602	Açar 95	Bir qrupda işlədikdə qrupun işlərinə kömək kimi öz hissəsini icra edir.	Asan
1603		Digər insanlarla hörmətlə və səmərəli şəkildə işləməyi bacarır	Asan
1604		Bir qrupda komanda oyunçusu ola bilir	Asan
1605		Digər insanlarla pozitiv şəkildə işləməyi bacarır	Asan
1606		Düşüncə və resurslarını başqaları ilə bölüşür	Asan
1607		Bir qrupda işlədikdə digər qrup üzvlərini təqdir edir və onlara ehtiramla yanaşır	Asan Orta
1608		Başqaları ilə yaxşı işləmək bacarığı var	Asan Orta
1609		Bir qrupda işlədikdə komandanın qərarlarına yaxud fəaliyyətlərinə uyğun hərəkət edir	Asan Orta
1610		Bir qrupda işlədikdə öz inanc və düşüncələrini qrupun digər üzvlərinə səmərəli şəkildə ötürə bilir	Asan Orta
1611		Digər insanlarla səmərəli əməkdaşlıq edir	Asan Orta
1612		Birgə iş üçün ortaq məsuliyyəti qəbul edir	Asan Orta
1613		Yeri gəldikdə başqalarına işlərində kömək edə bilir	Asan Orta
1614		Komandanın məhsuldar bir üzvüdür	Asan Orta
1615	Açar 96	Qrup məqsədlərinə nail olmaq üçün ümumi razılaşma əldə etməyə çalışır	Orta
1616	Açar 97	Bir qrupda işlədikdə hər hansı faydalı və müvafiq məlumat barədə digərlərini xəbərdar edir	Orta
1617		Yeni bir şəxsə qrupa üzv olmaqda kömək edə bilir	Orta
1618		Qrup görüşlərində səmərəli iştirak edir	Orta
1619		Faydalı məlumatı/biliyi başqaları ilə proaktiv şəkildə paylaşır	Orta
1620		Qrup fəaliyyətlərində müntəzəm olaraq yaxından iştirak edir	Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1621		Bir qrupda işləyərkən qrup üzvlərini fikir və düşüncələrini ifadə etməyə həvəsləndirir	Orta Çətin
1622		Qruplarla işlədikdə müxtəlif rolları qəbul edir	Orta Çətin
1623		Bir problemlə qarşılaşdıqda digərlərinin qrup daxilində özlərini rahat hiss etmələrini təmin edir	Orta Çətin
1624		Bir qrupda işləyərkən digərlərini motivasiya etməyə kömək edir, iştiraka həvəsləndirir	Orta Çətin
1625		Məqsəd və vəzifələri yerinə yetirmək üçün digərləri ilə müntəzəm şəkildə işləyir	Orta Çətin
1626		Qrup hədəflərini təyin edə bilir	Orta Çətin
1627		Qrup məqsədlərinə nail olmaq üçün digər qrup üzvlərini əməkdaşlıq etməyə və bir-birlərinə kömək etməyə həvəsləndirə bilir	Orta Çətin
1628		Bir qrupda işləyərkən digər qrup üzvlərinin bacarıqlarını, fikir və düşüncələrini öyrənir və bunlardan istifadə edir	Orta Çətin
1629	Açar 98	Ortaq məqsədləri həyata keçirmək üçün qrup üzvləri arasında həvəs yaradır	Çətin
1630	Açar 99	Başqaları ilə işləyərkən fikir ayrılıqlarına baxmayaraq digər insanları dəstəkləyir	Çətin
1631		Digər insanlarla əməkdaşlıq şəraitində işləmək imkanları axtarır	Çətin
1632		Görüləcək bir iş olduqda, digər insanları özü ilə birgə işləməyə cəlb edir	Çətin
1633		Digər qrup üzvlərini mövzu ilə əlaqəli və faydalı biliklərini, təcrübələrini və ya ekspertizalarını paylaşmağa inandıra bilir	Çətin
1634		Öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün digər insanları fəaliyyət planlarının tərtibinə və inkişaf etdirilməsinə cəlb edir	Çətin

17. Münaqişələri həll etmə bacarıqları

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1701	Açar 100	Münaqişə edən tərəflərlə hörmət çərçivəsində əlaqə qura bilir	Asan
1702	Açar 101	Münaqişələrin həll yollarını müəyyənləşdirə bilir	Asan
1703		Münaqişələri həll etmək üçün başqaları ilə birlikdə işləyir	Asan

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1704		Münaqişələrin praktiki həll yollarını tapmaq bacarığı göstərir	Asan Orta
1705		Ümumi maraqları müəyyənləşdirmək üçün münaqişə tərəflərini dinləyə bilir	Asan Orta
1706		Başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşaraq münaqişələri həll etməyə çalışır	Asan Orta
1707		Fikir ayrılıqlarını necə aradan qaldırmağı müəyyənləşdirməkdə başqalarına kömək edir	Asan Orta
1708		Münaqişələrin həlli metodu olaraq fəal dinləmə və açıq müzakirəni təşviq edə bilir	Asan Orta
1709		Münaqişəyə cəlb olunan insanlara müvafiq qaydada yanaşa bilir	Asan Orta
1710	Açar 102	Mövcud imkanlar barədə məlumatlılığı artırmaqla başqalarına münaqişələrin həllində kömək edə bilir	Orta
1711	Açar 103	Münaqişəyə cəlb olunan tərəfləri bir-birlərini fəal dinləməyə, problem və narahatlıqlarını bölüşməyə təşviq edə bilir	Orta
1712		Münaqişələrdə hər iki tərəfə faydalı olan həll yollarını tapır	Orta
1713		Əvvəlki fikir ayrılıqlarını həll edə bilməmiş qarşıdurma yaşayan insanlar arasındakı ünsiyyəti asanlaşdırır	Orta
1714		Münaqişələri həll etmək üçün danışıq aparmaq bacarıqlarından istifadə edə bilir	Orta
1715		Münaqişə tərəflərinə razılığa gələ biləcəkləri ortaq zəmin tapmaqda kömək edə bilir	Orta
1716	Açar 104	Şəxslərarası münaqişələrin həllinə kömək etmək üçün mütəmadi olaraq ünsiyyətə təşəbbüs göstərir	Çətin
1717	Açar 105	Münaqişəli vəziyyətlərdə digər insanların emosional gərginlik, narahatlıq və inamsızlıq hissləri ilə fəal şəkildə mübarizə aparır	Çətin
1718		Münaqişə tərəflərini münaqişənin optimal və hər iki tərəfin qəbul edəcəyi həll yolları barədə razılığa gəlməyə yönləndirə bilir	Çətin
1719		Münaqişələri həll edərkən müvafiq problemə diqqətini yönəldir və əlaqəsiz yaxud ikinci dərəcəli məsələlərin nəticələrə təsir göstərməsinə mane olur	Çətin
1720		Münaqişələrin mümkün kompromislər və ya həll yollarını müəyyənləşdirə bilir	Çətin

Bilik və tənqidi anlama

18. Bilik və tənqidi özünü anlama

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1801	Açar 106	Şəxsi motivasiya üsullarını təsvir edə bilir	Asan
1802	Açar 107	Duyğu və düşüncələrinin davranışına necə təsir göstərdiyini təsvir edə bilir	Asan
1803		Şəxsi motivlərinə, ehtiyac və məqsədlərinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Asan Orta
1804		Şəxsi xüsusiyyətlərinin müxtəlif situasiyalarda davranışına necə təsir etdiyini izah edə bilir	Asan Orta
1805	Açar 108	Öz dəyər və inanclarına tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta
1806	Açar 109	Bir sıra fərqli nöqteyi-nəzərdən özünə tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta
1807		Digər insanların onu necə dərk etməsinə tənqidi yanaşa bilir	Orta Çətin
1808		Duyğu və düşüncələrinin davranışına necə təsir göstərdiyinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta Çətin
1809		Özünün dünyaya baxışına tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta Çətin
1810	Açar 110	Qərəz və stereotiplərinə və bunun arxasında nəyin dayandığına tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
1811	Açar 111	Müxtəlif situasiyalarda öz duyğu və hisslərinə tənqidi yanaşa bilir	Çətin
1812		Öz mədəni mənsubiyyətinin qərarlarına necə təsir göstərdiyinə tənqidi yanaşa bilir	Çətin
1813		Mədəniyyətlərarası inkişafına təsir göstərmiş amillərə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin

19. Dil və ünsiyyət haqqında biliklər və tənqidi anlama

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1901	Açar 112	Səs tonu, göz təması və bədən dilinin ünsiyyətə necə kömək edə biləcəyini izah edə bilir	Asan
1902	Açar 113	Müxtəlif ünsiyyət üslublarının başqaları üzərində effektlərini və sosial təsirini təsvir edə bilir	Orta
1903	Açar 114	Sosial əlaqələrin bəzən danışıqlarda istifadə olunan linqvistik formalarda necə kodlaşdırıldığını izah edə bilir (məsələn, salamlaşmada, müraciət formalarında, ara sözlərdə)	Orta

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
1904		Müxtəlif dil formalarının fərqli situasiyalarda və kontekstlərdə necə istifadə olunduğunu izah edə bilir	Orta
1905		Müxtəlif ünsiyyət üslublarının ünsiyyətin pozulmasına səbəb ola biləcəyini tənqidi şəkildə əks etdirə bilir	Orta
1906		Ən azı bir sosial qrup və ya mədəniyyətdə tətbiq olunan fərqli ünsiyyət qaydalarını təsvir edə bilir	Orta
1907		Müxtəlif auditoriyaların eyni məlumata necə fərqli mənalar yükləyə biləcəyini tənqidi şəkildə əks etdirir	Orta
1908		Müxtəlif dil üslublarından istifadənin sosial və iş şəraitində bəzi təsirlərinin ola biləcəyini təsvir edə bilir	Orta
1909		Mədəniyyətlərarası ünsiyyətin müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub insanlar arasındakı münasibətlərə necə təsir göstərəcəyinə tənqidi yanaşa bilir	Orta Çətin
1910		Bir şəxsin fərziyyələrinin, qərəzli fikirlərinin, qavrayış, inanc və qərarlarının danışdığı müəyyən dil(lər)dən necə asılı olduğunu tənqidi əks etdirə bilir	Orta Çətin
1911		Müxtəlif dil üslublarından istifadənin sosial və iş şəratində bəzi təsirlərinin ola biləcəyinə tənqidi yanaşa bilir	Orta Çətin
1912	Açar 115	Fərqli mədəniyyətlərə mənsub insanların onların nöqteyi-nəzəri baxımından özlərinə mənalı olan müxtəlif verbal və qeyri-verbal ünsiyyət qaydalarına niyə əməl etdiyini izah edə bilir	Çətin
1913	Açar 116	Ən azı bir sosial qrup və ya mədəniyyətdə tətbiq olunan fərqli ünsiyyət qaydalarına tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin

20 A. Siyasət, hüquq və insan hüquqları barədə biliklər və dünyanı tənqidi anlama

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2001	Açar 117	Demokratiya, azadlıq, vətəndaşlıq, hüquq və vəzifələr də daxil olmaqla əsas siyasi anlayışların mənasını izah edə bilir	Asan
2002	Açar 118	Hər kəsin niyə başqalarının hüquqlarına hörmət etmək məsuliyyətinin olduğunu izah edə bilir	Asan
2003		Ədalət, bərabərlik, qanun və qaydaların zəruriliyi və qanunun aliliyi də daxil olmaqla əsas hüquqi anlayışların mənasını izah edə bilir	Asan
2004		İnsan hüquqları anlayışına tənqidi yanaşa bilir	Asan

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2005		Dövlətlərin insan hüquqları ilə bağlı öhdəliklərini təsvir edə bilir	Asan Orta
2006		İnsan hüquqlarının universal, ayrılmaz və bölünməz mahiyyətini izah edə bilir	Orta
2007		Qloballaşan dünyada insan hüquqları, demokratiya, sülh və təhlükəsizlik arasındakı əlaqəyə tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta
2008		İnsan hüquqlarının pozulmasına gətirib çıxaran proseslərdə öncədən mühakimə və stereotiplərin rolu da daxil olmaqla insan hüquqlarının pozulmasının əsas səbəblərinə tənqidi yanaşa bilir	Orta
2009		Öz cəmiyyətində və icmada mövcud olan insan hüquqları ilə bağlı problemlərə tənqidi yanaşa bilir	Orta
2010		Öz ölkəsində insan hüquqları ilə bağlı məsələlərə və ya hərəkatlara tənqidi yanaşa bilir	Orta
2011		İnsan hüquqlarının dəyərlər çərçivəsinə və onun digər mənəvi, əxlaqi və dini dəyər çərçivələri ilə yaxın əlaqələrinə tənqidi yanaşa bilir	Orta Çətin
2012		Vətəndaşların siyasətə təsir göstərə biləcəyi müxtəlif üsulları təsvir edə bilir	Çətin
2013		İnsan hüquqları çərçivəsinin inkişafyönümlü mahiyyətinə və dünyanın müxtəlif bölgələrində insan hüquqlarının davamlı inkişafına tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2014		Demokratik siyasi proseslərin mahiyyət və məqsədlərinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2015		Hüququn mahiyyəti və məqsədlərinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin

20 B. Mədəniyyət, mədəniyyətlər, dinlər barədə biliklər və tənqidi anlama

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2016	Açar 119	Başqa bir mədəniyyətə məxsus normaları (məs., yemək vərdişləri, salamlaşma qaydaları, insanlara müraciət formaları, nəzakətlilik) təsvir edə bilir	Asan
2017	Açar 120	Şəxsi dünyagörüşünün bir çox dünyagörüşlərindən sadəcə biri olduğuna tənqidi yanaşa bilir	Asan
2018		Bir sıra müxtəlif mədəniyyətləri, xüsusilə həmin mədəniyyətlərdəki ortaq dəyərləri, ənənələri və təcrübələri təsvir edə bilir	Asan

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2019		Mədəniyyətlərarası əlaqələrin hadisə və situasiyalara necə təsir göstərdiyinə tənqidi yanaşa bilir	Asan Orta
2020		Müxtəlif dini ənənələr arasında mövcud olan ortaq və fərqli cəhətləri təsvir edə bilir	Asan Orta
2021	Açar 126	Fərdi davranışların bütöv bir mədəniyyətlə ümumiləşdirilməsinin təhlükələrini izah edə bilir	Orta
2022	Açar 127	Dini simvollara, dini ayinlərə və dilin dini məqsədlər üçün istifadəsinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta
2023		Bütün mədəni qrupların niyə ənənəvi mədəni mahiyyətə etiraz edən və bununla mübarizə aparan şəxsləri ehtiva etdiyini izah edə bilir	Orta
2024		Dinlərin və qeyri-dini inancların cəmiyyətdə və ictimai həyatdakı roluna tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta
2025		Bütün mədəni qrupların niyə davamlı inkişaf etdiyini və dəyişdiyini izah edə bilir	Orta Çətin
2026		Bütün mədəni qrupların daxilən niyə dəyişkən, müxtəlif və heterogen olduğunu izah edə bilir	Orta Çətin
2027		Mədəniyyətlərdaxili davranış modellərində meydana gələn dəyişkənliyi təhlil edə bilir	Orta Çətin
2028		Mədəniyyətlərarası davranış modellərində meydana gələn dəyişkənliyi təhlil edə bilir	Orta Çətin
2029		Güc strukturlarının və mədəni qruplardakı ayrı-seçkilik hallarının gücsüz qrup üzvlərinin imkanlarını məhdudlaşdırmaq məqsədilə necə işlədiyinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta Çətin
2030		Xüsusi dini ənənələrin tarixinin əsas cəhətlərini təsvir edə bilir	Orta Çətin
2031		Dinlər haqqındakı şəxsi təəssüratların həmin dinlərin standart dərslik nümunələrindən müxtəlif yollarla fərqlənməsi ehtimalına tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta Çətin
2032		Xüsusi dini ənənələrin əsas mətnlərini və başlıca doktrinalarını müəyyənləşdirir	Orta Çətin
2033		Müəyyən dinlərə etiqad edən şəxslərin inanclarının, dəyərlərinin, müşahidə və təcrübələrinin əsas xüsusiyyətlərini təsvir edə bilir	Orta Çətin
2034		Dinə inananların inanclarına, dəyərlərinə, müşahidə və təcrübələrinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Orta Çətin
2035	Açar 132	Özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik mədəni qrupların niyə olmadığına aydınlıq gətirə bilir	Çətin

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2036	Açar 133	Bütün dini qrupların niyə davamlı inkişaf etdiyini və dəyişdiyini izah edə bilir	Çətin
2037		Ayrı-ayrı dinlər içərisində mövcud olan inanc və təcrübələrin daxili müxtəlifliyini təsvir edə bilir	Çətin

20 C. Tarix, media, iqtisadiyyat, ətraf mühit və dayanıqlılıq barədə biliklər və tənqidi anlama

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2038	Açar 121	Əhali artımı, əhalinin inkişafı, resursların istehlakı baxımından cəmiyyətin dünyaya təsirini qiymətləndirə bilir	Asan
2039	Açar 122	Ətraf mühitə dəyən zərərlərlə əlaqəli risklərə tənqidi yanaşmağı bacarır	Asan
2040		Qlobal cəmiyyətin ətraf mühitdən asılığına tənqidi yanaşa bilir	Asan
2041		Dayanıqlı gələcək üçün tələb olunan dəyərlərə, davranışlara və həyat standartlarına tənqidi yanaşmağı bacarır	Asan
2042		Məsuliyyətli istehlak ehtiyacına tənqidi yanaşmağı bacarır	Asan
2043		Vətəndaşların və hökumətlərin ekoloji dayanıqlılığa töhfə vermək üsullarına tənqidi yanaşa bilir	Asan
2044		Qlobal bərabərsizliyə tənqidi yanaşa bilir	Asan
2045		Propaqandanın müasir dünyadakı təsirlərini təsvir edə bilir	Orta
2046		Özlərini təxribatdan necə qoruyacaqlarını və ona necə nəzarət edə biləcəklərini insanlara izah edə bilir	Orta
2047		Qərəzli təbliğatın nə olduğunu izah edə bilir	Orta
2048		İnsanları propaqandaya qarşı həssas olmağa nəyin vadar etdiyini izah edə bilir	Orta
2049		Tarixlərin etnosentrik nöqteyi-nəzərdən necə təqdim olunduğuna və öyrədildiyinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2050		Milli iqtisadiyyatları və iqtisadiyyat və maliyyə proseslərinin cəmiyyətin fəaliyyətinə necə təsir göstərdiyini izah edə bilir	Çətin
2051		Tarixin axıcı təbiətinə və keçmişin interpretasiyalarının zaman içərisində və mədəniyyətlər arasında necə dəyişdiyinə tənqidi yanaşa bilir	Çətin

ID	Açar №	Təsvir	Təsnifat
2052		Müasir dünyanı formalaşdıran tarixi qüvvələr və amillər haqqında fərqli nöqteyi-nəzərlərdən müxtəlif təhkiyələrə tənqidi yanaşa bilir	Çətin
2053		Vətəndaşlıq məfhumunun zaman keçdikcə fərqli mədəniyyətlərdə müxtəlif yollarla necə formalaşdığına tənqidi yanaşa bilir	Çətin
2054		Müasir dünyanı formalaşdıran tarixi qüvvələr və amillər haqqında fərqli nöqteyi-nəzərlərdən müxtəlif təhkiyələrin ümumi təsvirini verə bilir	Çətin
2055		Tarixi təhqiqat proseslərinə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2056		Qloballaşma ilə əlaqəli etik məsələlərə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2057		Qlobal cəmiyyətin iqtisadi qarşılıqlı asılılığına tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2058		İqtisadi, sosial, siyasi və ekoloji proseslər arasındakı əlaqələrə tənqidi yanaşmağı bacarır	Çətin
2059		Şəxsi seçimlərin, siyasi fəaliyyətin və istehlak nümunələrinin dünyanın digər yerlərində ola biləcək təsirlərini izah edə bilir	Çətin

3-cü fəsil.

Deskriptorların yaradılması, yoxlanılması və dəyərləndirilməsi prosesi

Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyaları üçün deskriptorların işlənməsində əsas ilham mənbəyi Dillər üçün ümumi Avropa istinad çərçivəsi üzrə deskriptorların təkmilləşdirilməsi üçün hazırlanmış əvvəlki iş olmuşdur. Bu çərçivə üçün deskriptorların işlənməsinin uğurlu təcrübəsini nəzərə alaraq, hazırkı çərçivə üçün də kompetensiya deskriptorlarının formalaşdırılması, yoxlanılması və dəyərləndirilməsi prosesi həyata keçirilmişdir. Proses bir neçə mərhələdən ibarət idi:

1. Deskriptorların meyarlarını müəyyənləşdirmək.
2. Deskriptorların ilk böyük toplusunun ilkin variantının formalaşdırılması.
3. Ekspertlərin vətəhsil mütəxəssislərinin rəyinəəsasən deskriptorların seçilməsi.
4. Avropada müxtəlif təhsil şəraitindəseçilmiş deskriptorların sınaqdan keçirilməsi.
5. Deskriptorları müxtəlif səriştəsəviyyələrinəuyğunlaşdırmaq

Deskriptorların meyarlarını müəyyənləşdirmək.

Əvvəlki çərçivə təcrübəsinə əsaslanaraq deskriptorların tərtib edilməsi üçün aşağıdakı meyarlar müəyyən edilmişdir:

- **Müxtəsərlik.** Deskriptorlar qısa olmalıdır. Onlar 25 sözdən artıq olmamalıdır.
- **Pozitivlik.** Hər deskriptor öz qabiliyyətini mənfi bir ifadə ilə deyil (məsələn, edə bilmir, uğursuzdur, məhdudlaşdıra bilər) deyil, müsbət bir ifadə ilə (məsələn, əks etdirir, bacarır, dəstəkləyir) çatdırmalı idi. Bu bir müəllimin «Bəli, bu insan bunu edə bilər / bu var (dəyər, yanaşma, bacarıq, bilik, anlayış)» və ya «Xeyr, bu şəxs bunu edə bilməz / bu yoxdur (dəyər, yanaşma, bacarıq, bilik, anlaşma) deməsinə imkan verəcəkdir.
- **Aydınlıq.** Hər bir deskriptor şəffaf olmalıdır və arqo yüklü olmamalıdır. O, nisbətən sadə qrammatikadan istifadə edilərək yazılmalı idi.
- **Müstəqillik.** Hər bir deskriptor digər bütün deskriptorlardan müstəqil olmalı idi. Başqa sözlə, hər bir deskriptorun qrupdakı digər deskriptorlar ilə bağlı bir mənası ola bilməzdi. Bu səbəbdən, deskriptorlarda sadə bir sözlə istifadə edərək (məsələn, zəif / orta / yaxşı, bir neçə / bəzi / çox / ən çox, kifayət qədər geniş / çox geniş) eyni ifadəni dəfələrlə istifadə etməkdən çəkindilər, əks halda bu maddələrin bir-birlərindən müstəqil olmamaları demək olardı.
- **Müəyyənlik.** Hər bir deskriptorun müvafiq bir dəyər / münasibət / bacarıq / bilik / anlayışın bir şəxs tərəfindən mənimsənildiyini və ya mənimsənilmədiyini göstərən konkret davranışları və ya nailiyyətləri təsvir etməsi lazımdır.

Deskriptorların ilk böyük toplusunun ilkin variantının formalaşdırılması

Deskriptorların ilk böyük toplusunun ilkin variantının yaradılmasında çərçivə modelində göstərilən 20 kompetensiya üçün deskriptor və ya nailiyyətin ifadəsi kimi istifadə edilə bilən müvafiq ölçü vasitələri və ya qısa təsviri ifadələrdən istifadə olunmuşdur. Bu vasitə və ifadələr mövcud ölçülərdə, təhsil materiallarında, tədqiqat sənədlərində və siyasət sənədlərində ehtiva olunublar. Ümumilikdə bu təcrübədə 98 mənbə sənədindən istifadə edilmişdir. Bunlardan bəzi mənbələr deskriptorların birbaşa çıxarılmasına imkan vermədi, əksinə, deskriptoru tərtib edərkən kompetensiyaların aspektləri ilə bağlı faydalı məlumatlar verdilər və hər bir kompetensiyanın tam həcminin adekvat tutulduğunu iki dəfə yoxlamaq üçün istifadə edildi. Qaynaqlarda olan ölçü vasitələri və təsviri ifadələr qısa müddətdə deskriptor kimi istifadə edilə bilən qısa müstəqil ifadələr hazırlamaq üçün çıxarılmış və dəyişdirilmişdir. Bundan əlavə, nisbətən az miqdarda maddə və ya ifadələrin tapıldığı çərçivədəki kompetensiyalar üçün yeni deskriptorlar yazılmışdır. Ayrı-ayrı kompetensiyaların vacib aspektlərinin tam əhatə olunmadığı düşünülən yerlərdə yeni deskriptorlar yazılmışdır. Bu şəkildə tərtib edilən potensial deskriptorların sayı 2085-ə bərabər idi. Daha sonra bunlar birlikdə işləyən iki mütəxəssis tərəfindən yuxarıda göstərilən beş meyarın uyğunluğuna dair kritik bir araşdırmadan keçdilər. Bu prosesdən sonra 1371 ilkin deskriptorlar saxlanaraq seçim prosesinə daxil edildi.

Deskriptorların seçilməsi.

Çərçivəni yaradan ekspert qrupunun üzvlərindən 1371 deskriptor variantından hər biri üçün əks-əlaqə vermələri və hər birinin hədəf kompetensiyası, aydınlığı, digər deskriptorlardan müstəqilliyi, konkretliyi, təhsildə mövcudluğu, və hədəf kompetensiyasının qiymətləndirməsinin əhəmiyyəti kimi məsələlərə diqqət yetirmələri xahiş olundu. Nəticədə səs çoxluğu və ekspert qrupunun müsbət rəylərini alan 990 deskriptor saxlanıldı.

Bu 990 deskriptor, daha sonra on dildə təqdim olunan onlayn anketdən istifadə edilərək Avropanın 15 ölkəsindəki təhsil mütəxəssislərinə əlavə rəy almaq üçün göndərildi. Anketdə müəllimlərdən, təlimçilərdən və digər təhsil mütəxəssislərindən deskriptorları müvafiq kompetensiyalarına görə (hər deskriptorun birmənalı olaraq yalnız bir kompetensiyaya uyğunlaşdırılmasını təmin etmək üçün) təyin etməyi, onları üç meyara (aydınlıq, konkretlik və müşahidə qabiliyyəti) görə qiymətləndirməyi, hər bir deskriptorun təhsilin müxtəlif səviyyələri üçün yararlılığını qiymətləndirmək və deskriptorlar ilə bağlı əks-əlaqə vermələri istənildi. Əks-əlaqə verən təhsil işçilərinin sayı 1236 nəfər idi və bunun əsasında səs çoxluğu almış və nəzərdə tutulan kompetensiyalara düzgün təyin olunmuş 559 deskriptor sonrakı mərhələ üçün saxlanıldı.

Deskriptorların sınaqdan keçirilməsi

Seçilən 559 deskriptor, daha sonra öyrənənlər ilə birlikdə müxtəlif təhsil kontekstlərində sınaq istifadəsinə təqdim edildi. İdarə edilə bilən bir nümunə ölçüsünü qoruyarkən statistik tələblərə uyğun olmaq və deskriptorların şagirdlərə uyğunluğunu təmin etmək üçün yalnız 9 və yuxarı yaşlı şagirdlər cəlb edildi.

Sınaq prosesinin üç məqsədi var idi:

1. Deskriptorların konkret təhsil parametrlərindətəsdiqlənməsi.
2. Təcrübədəardıcıl olaraq istifadəediləbilməyən deskriptorları çıxarmaq.
3. Deskriptorları bacarıq səviyyələri iləəlaqələndirərək qiymətləndirmək.

Bu prosesə müxtəlif sosial-mədəni kontekstlərdə, eləcə də müxtəlif təhsil sistemlərində çalışan 16 ölkədən 858 müəllim dəstək göstərdi. Bu ölkələrdəki təhsil orqanlarının köməyi ilə müəllimlər təlim və seminarlar vasitəsilə bu prosesə xüsusi hazırlandıqdan sonra onlara məhdud sayda deskriptorların (181 ilə 194 arasında) etibarlılığını yoxlamaq tapşırığı verilmişdir. Bu məqsədlə, müəllimlərdən bir şagirdin davranışlarını bir sıra müvafiq fəaliyyət kontekstində izləmələri və müşahidənin aparılması zamanı deskriptorlardan istifadə etməklə öyrənmə zamanı hər deskriptorun göstərdiyi spesifik davranışı nümayiş etdirib-etdirmədiklərini müşahidə etmələri istənildi. Bundan sonra müəllimlərdən nəticələrini, habelə deskriptorların praktikada bir çox dildə təqdim olunan onlayn sual kitabçalarından istifadə rahatlığı barədə rəylərini təqdim etmələri tələb olundu. Sınaq istifadəsinə təqdim edilmiş 559 deskriptorun hər biri üçün 250-dən çox cavab alındı. Bu, məlumatların statistik işlənməsində əsaslı və etibarlı nəticələr üçün kifayətdir.

Deskriptorları müxtəlif səriştəlilik səviyyələrinə uyğunlaşdırmaq

Əldə olunan məlumatlar, maddələrə cavab nəzəriyyəsinə (Rasch Analiz) əsaslanan metodologiya istifadə edilərək işlənmişdir. Bu analiz müəyyən bir səviyyədə maddələrin (kompetensiya deskriptorları) çətinlik dərəcələrinə görə sıralanmasına imkan verir (çərçivə modelinin müvafiq kompetensiya kompenenti). Belə bir təhlil aşağıdakılar haqqında qərar qəbul etməyə imkan verən məlumatlar yaradır: (a) konkret deskriptorun müvafiq kompetensiyalı komponentə uyğun olub-olmaması (yəni bu kompetensiya üçün uyğun deskriptor olub-olmaması); (b) deskriptorun uyğun gəldiyi səriştəlilik səviyyəsi.

Deskriptorları dərəcələndirmək məsələsi həssas bir məsələdir və gələcək iş üçün etibarlı, əsaslı və faydalı istinadı təmin etmək üçün ən yüksək elmi ciddiliklə həll edilməli idi. Çoxdilli onlayn sorğu anketləri vasitəsi ilə əldə olunan məlumatlar ixtisaslaşdırılmış proqram təminatından istifadə olunmaqla emal edilmiş və keyfiyyətli təhlilə təqdim edilmişdir.

Nəticə olaraq sınaqlara təqdim edilmiş 559 deskriptordan 447-nin yararlı olduğu təsdiqlənmişdir. Bundan əlavə, onlardan bəziləri üç səviyyədən (başlanğıc, orta və yüksək) biri ilə aydın şəkildə əlaqələndirilə bilər. Digərlərinin, etibarlı olmasına baxmayaraq, başlanğıc və orta səviyyələr arasında və ya orta ilə yüksək səviyyələr arasında yerləşdiyi müəyyən olunmuşdur.

Təsdiqlənmiş deskriptorların tam toplusundan, statistik məlumatlara və keyfiyyət analizinə əsasən 135 əsas deskriptor müəyyən olunmuşdur. İlkin məqsəd hər kompetensiya üçün hər bir səviyyəyə iki deskriptor təyin etmək idi. Bununla birlikdə, təhlil bu qayda üçün bəzi istisnaların edilməsini tələb etdi. Bəzi kompetensiyalar üçün hər səviyyəyə üç əsas deskriptor, «bilik və dünyanı tənqidi anlama» üçün hər səviyyəyə daha çox əsas deskriptor və yalnız bir təsdiqlənmiş deskriptor tələb olunur.

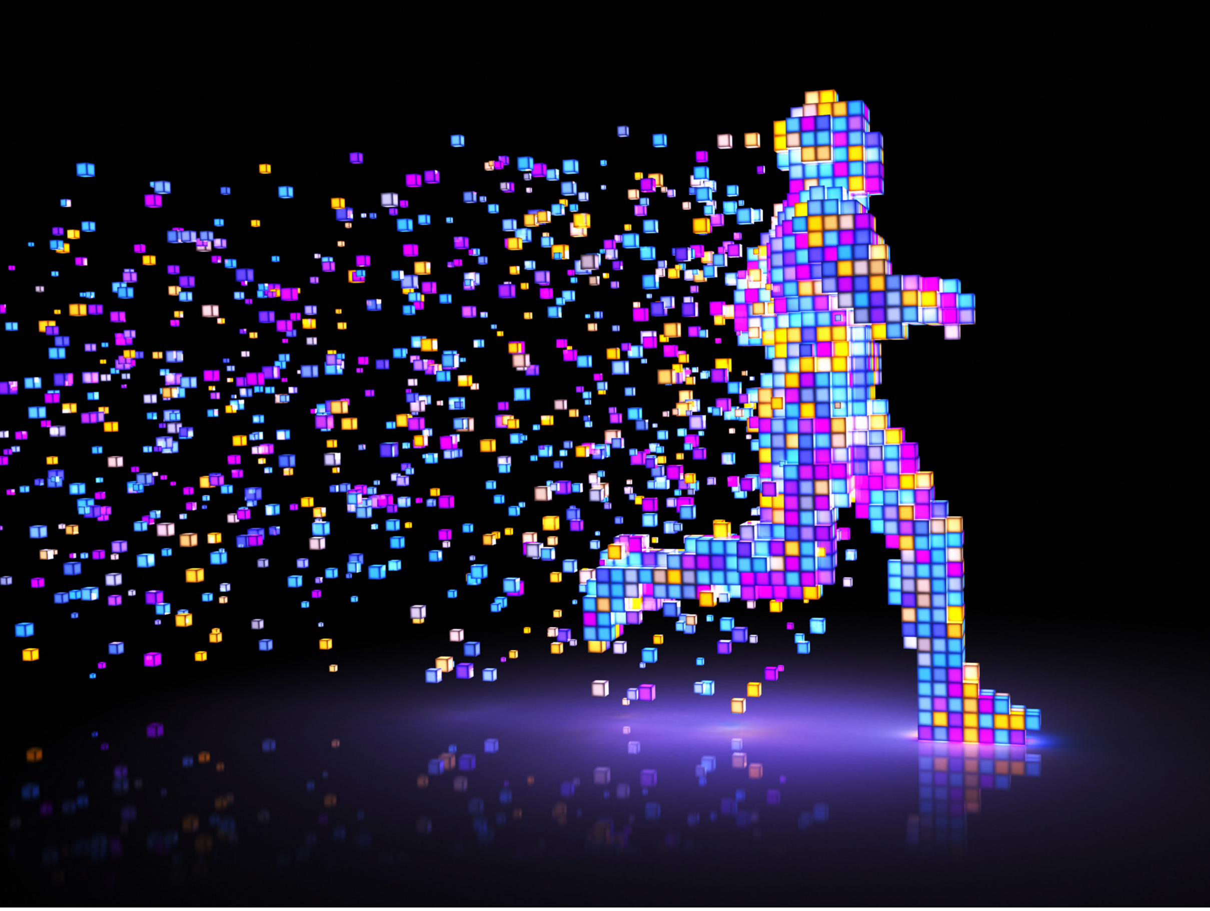

Son

Hazırlanmış deskriptorlar çərçivə modelində olan kompetensiyaların şagirdlər tərəfindən göstərilə bilən konkret davranışlar baxımından işlədilməsini təmin etdikləri üçün çərçivəni təhsil şəraitində istifadə etmək istəyənlər üçün zəruri bir qaynaqdır.

Deskriptorlar bir çox müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edilə bilər. Məsələn, bunlar Demokratiya mədəniyyəti kompetensiyalarında şagirdlərin bacarıqlarını artırmaq məqsədilə, eləcə də təlim fəaliyyətlərini və təhsil təşəbbüslərini tərtib etməli, həyata keçirməli və qiymətləndirməli olanlar üçün istifadə edilə bilər. Deskriptorlardan bu məqsədlər üçün istifadə etmək istəyən təhsil işçilərinə bu dərcin 3-cü cildində kurikulumların hazırlanması və pedaqogika üzrə 1 və 2-ci fəsilləri oxumaları tövsiyə olunur. Deskriptorlar sonrakı inkişaf sahələrini müəyyənləşdirmək üçün şagirdlərin mövcud səriştəlilik səviyyələrinin qiymətləndirilməsini dəstəkləmək və ya hər hansı öyrənmə prosesindən sonra səriştəlilik səviyyələrinin qiymətləndirilməsini dəstəkləmək məqsədilə də istifadə oluna bilər. Deskriptorlardan bu məqsədlərdən hər ikisi üçün istifadə etmək istəyən təhsil işçilərinə 3-cü clddə qiymətləndirmənin 3-cü fəslini oxumaq tövsiyə olunur. Deskriptorların istifadəçilərinə, həmçinin 1-ci cildin 7-ci

hissəsində deskriptorların necə istifadə edilməsi və ən vacibi necə istifadə edilməməsi ilə bağlı hissəni oxumaları tövsiyə olunur.

Avropa Şurası insan hüquqları, demokratiya və qanunun aliliyini təbliğ edir və müdafiə edir. Bu prinsiplər onilliklər boyu Avropa cəmiyyətlərinin və siyasi sistemlərinin təməl daşları olmuşdur, ancaq iqtisadi və siyasi böhran dövründə belə onları qoruyub saxlamaq və dəstəkləmək lazımdır.

Əksər insanlar demokratiyanın xalqın tərəfindən və ya onun adından idarəetmə forması olduğunu və bunun nizamlı, azad və ədalətli seçkilər, çoxluğun idarəetməsi və hökumətin hesabatlılığını təmin edən qurumlar olmadan fəaliyyət göstərə bilməyəcəyi mövzusunda həmfikirdir. Lakin vətəndaşların özləri fəal olmadıqca, demokratik dəyərlərə və yanaşmalara sadiq qalmadıqca bu qurumlar fəaliyyət göstərə bilməzlər. Burada təhsilin mühüm rolu var və bu istinad çərçivəsi, demokratiya mədəniyyəti kompetensiyalarının tədrisində, öyrənilməsində və qiymətləndirilməsində təhsil sistemlərini dəstəkləyir və istifadə olunan yanaşmaların geniş dairəsinə diqqət çəkir.

Bu ikinci cilddə birinci cilddə təqdim olunan demokratiya mədəniyyəti kompetensiyalarının deskriptorları var. Bu deskriptorlar müəllimlərə təlim nəticələrini, öyrənmə müddətindən sonra qazanılan bacarıqları və gələcək inkişaf sahələrini müəyyənləşdirməyə kömək etmək məqsədi daşıyır. İstinad çərçivəsinin icrası ilə bağlı növbəti təlimat üçüncü cilddə təqdim olunur.

Avropa Şurası qitənin aparıcı insan hüquqları üzrə təşkilatıdır. Buraya 47 üzv dövlət daxildir, bunlardan 28-i Avropa Birliyinin üzvüdür. Bütün Avropa Şurasına üzv dövlətlər, insan hüquqlarının, demokratiyanın və qanunun aliliyinin qorunması üçün hazırlanmış müqaviləni, yəni Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasını imzalayıblar. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi konvensiyanın üzv ölkələrdə icrasına nəzarət edir.

Sales agents for publications of the Council of Europe
Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE
La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

CANADA
Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE
Robert's Plus d.o.o.
Marasoviçeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

**CZECH REPUBLIC/
RÉPUBLIQUE TCHÈQUE**
Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DENMARK/DANEMARK
GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND/FINLANDE
Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE
Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

NORWAY/NORVÈGE
Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLAND/POLOGNE
Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL
Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

**RUSSIAN FEDERATION/
FÉDÉRATION DE RUSSIE**
Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SWITZERLAND/SUISSE
Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN
Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI
The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

**UNITED STATES and CANADA/
ÉTATS-UNIS et CANADA**
Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int

Kompetensiya modelinədaxil edilmiş 20 kompetensiya

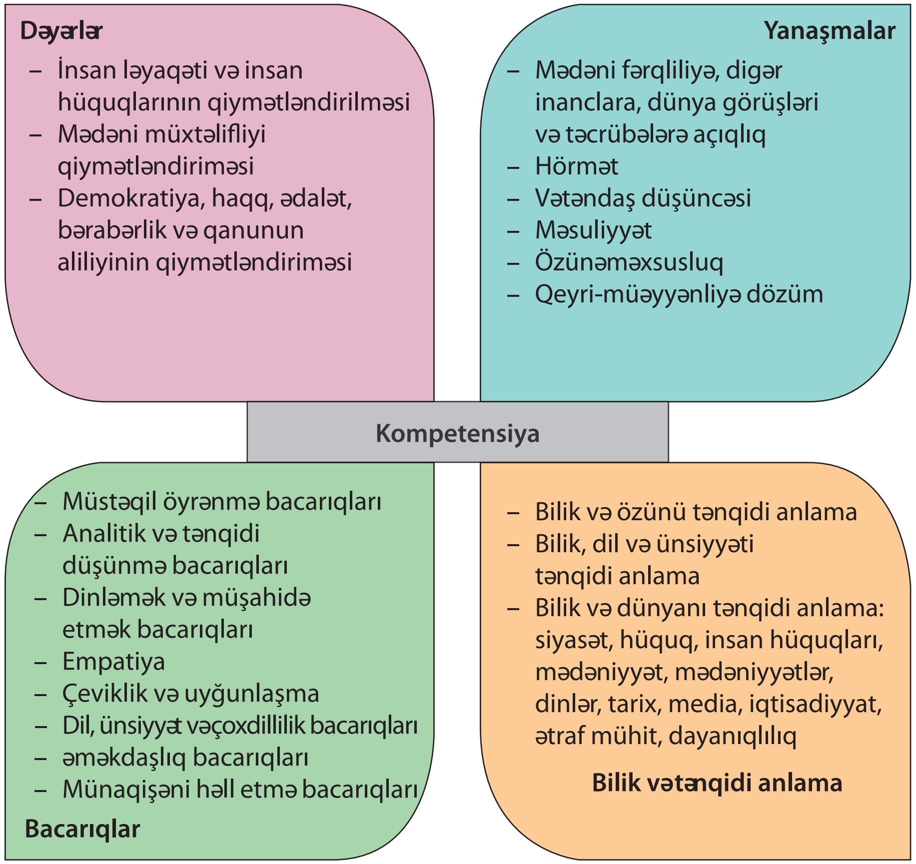

Avropa Şurası insan haqlarını, demokratiyanı və qanunun aliliyini təbliğ edir və qoruyur. Bu prinsiplər illərlə Avropa cəmiyyətlərinin və siyasi sistemlərinin təməl daşları olmuşdur. Buna baxmayaraq, bu prinsiplərin daim qorunması lazımdır və ən azı iqtisadi və siyasi böhran dövrlərində vacibdir.

Əksər insanlar demokratiyanın xalq adından idarəetmə forması demək olduğu ilə razılaşacaqlar. Bu sistemin fəaliyyəti üçün elə qurumların olması lazımdır ki, o qurumlar müntəzəm, azad və ədalətli seçkiləri, çoxluğun hakimiyyətini və hökuməti təmin edən hesabatlılığı təqdim edə bilsin.

Lakin bu qurumlar vətəndaşların aktiv olmadığı müddətdə, onların demokratik dəyərlərə və münasibətlərə sadiq olmadığı bir zamanda fəaliyyət göstərə bilməz.

Bu prosesdə təhsilin mərkəzi rolu var və bu İstinad Çərçivəsi təhsildə tədris, öyrənmə və qiymətləndirmə sistemlərində demokratiya mədəniyyətini dəstəkləyir, əlaqəli bir mərkəz və geniş yanaşma təmin edir.

Bu ikinci cilddə birinci cilddə təqdim olunan demokratik mədəniyyət üçün səriştələrin təsvirləri var. Bu təsvirlər müəllimlərə öyrənmə nəticələrini, bir müddət öyrənildikdən sonra əldə edilmiş bacarıqları və gələcək inkişaf sahələrini müəyyənləşdirməyə kömək etmək məqsədi daşıyır. İstinad Çərçivəsinin tətbiqi ilə bağlı əlavə təlimat üçüncü cilddə verilmişdir.

PREMS 157123

DMK

www.coe.int

Avropa Şurası qitənin aparıcı insan haqları təşkilatıdır. O, Avropa İttifaqının bütün üzvləri daxil olmaqla 46 üzv dövlətdən ibarətdir. Avropa Şurasının bütün üzv dövlətləri insan hüquqlarını, demokratiyanı və qanunun aliliyini qorumaq üçün nəzərdə tutulmuş Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasını imzalamışdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi üzv dövlətlərdə Konvensiyanın icrasına nəzarət edir.

Üç cilddən ibarət olan nəşrin 2-ci cildi
Ayrı-ayrı satılmamalıdır

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE